

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra Výtvarné výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Současné podoby fotografie ve výtvarné výchově
Contemporary forms of photography in art education

Bc. Šárka Zavadilová

Vedoucí práce: Mgr. MgA. Sylva Francová, Ph.D.
Studijní program: Učitelství pro střední školy (N7504)
Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy, střední školy a základní umělecké školy – výtvarná výchova (N VV-ZUŠ)

Odevzdáním této diplomové práce na téma Současné podoby fotografie ve výtvarné výchově potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Domažlicích 15. 4. 2024

Děkuji vedoucí mé práce Mgr. MgA. Sylvě Francové, Ph.D. za odborné vedení,
vhled do tématu a cenné rady z oblasti zdrojů, literatury a výstav.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá využitím současné fotografie ve výtvarné výchově a jejím vlivem na rozvoj kreativity a vnímání umění u žáků základních a středních škol. Teoretická část práce představuje vývoj fotografie za posledních třicet let, zahrnuje definice nových termínů a směrů a představuje nejvýznamnější autory této doby. V didaktické části práce jsou navrženy, realizovány a zhodnoceny výukové programy pro nižší ročníky víceletého všeobecného gymnázia pracující se současnou fotografií a na závěr je představen autorský soubor reflektující trendy v současné výtvarné fotografii.

Cílem práce je prozkoumat různé metody a strategie, které umožňují efektivní začlenění digitální a postdigitální fotografie do výtvarného vzdělávání a analyzovat přínosy tohoto přístupu pro rozvoj vizuálního myšlení a expresivity žáků.

KLÍČOVÁ SLOVA

fotografie, digitální fotografie, výtvarná výchova, didaktická transformace, digitální kompetence, digitální technologie, grafické editory

ABSTRACT

This diploma thesis focuses on the utilization of contemporary photography in art education and its influence on the development of creativity and perception of art among primary and secondary school students. The theoretical part of the thesis presents the evolution of photography over the last thirty years, including definitions of new terms and directions, and introduces the most important authors of this period. In the didactic part of the work, educational programs working with contemporary photography for general high school students are designed, implemented, and evaluated. Finally, an author's portfolio reflecting trends in contemporary fine art photography is presented.

The aim of the thesis is to explore various methods and strategies that enable the effective inclusion of digital and post-digital photography in art education and to analyze the benefits of this approach for the development of visual thinking and expressiveness of pupils.

KEYWORDS

photography, digital photography, art education, didactic transformation, digital competence, digital technology, graphic editors

OBSAH

ÚVOD	8
A. TEORETICKÁ ČÁST.....	10
DIGITÁLNÍ FOTOGRAFIE	10
DIGITÁL JAKO NÁSTROJ NOVÉHO STARTU I VYHOŘENÍ.....	11
DIGITÁLNÍ MONTÁŽE.....	12
NEFOTOGRAFIE.....	14
DOKONALÝ OBRAZ A POMYSLNÉ TECHNOLOGICKÉ PLATO.....	15
POSTDIGITÁLNÍ FOTOGRAFIE	16
NOVÁ ESTETIKA	17
<i>Glitch</i>	18
RETROESTETIKA	18
SCREENSHOT.....	20
<i>Google Street View</i>	21
VIDEOHERNÍ FOTOGRAFIE	23
3D RENDER	24
GENEROVANÉ OBRAZY	26
MOBILNÍ FOTOGRAFIE	28
VÝVOJ FOTOGRAFIE V REŽII SOCIÁLNÍCH SÍTÍ.....	29
<i>Selfie</i>	30
<i>Flat-lay</i>	32
<i>Travelgram</i>	33
<i>Face filtry</i>	34
<i>Filtry a barevnost</i>	35
<i>Fotografické výzvy a trendy</i>	36
INSTAGRAM JAKO FOTOGRAFICKÉ PORTFOLIO	36
B. DIDAKTICKÁ ČÁST.....	39
VÝUKA FOTOGRAFIE V ČESKÉM ŠKOLSTVÍ.....	39
FOTOGRAFIE V SOUČASNÉM RVP	39
<i>Výtvarná výchova</i>	40
<i>Člověk a svět práce</i>	40
<i>Digitální kompetence</i>	40
<i>Mediální výchova</i>	41
<i>Filmová/audiovizuální výchova</i>	42
<i>Revize ICT</i>	42
POHLEDY PEDAGOGŮ NA VÝUKU FOTOGRAFIE	43
POHLEDY FOTOGRAFŮ NA VÝUKU FOTOGRAFIE.....	44
<i>Shrnutí</i>	47

SOUHRN POZNATKŮ A DOPORUČENÍ PRO VÝUKU SOUČASNÉ FOTOGRAFIE	49
<i>Vybavení</i>	49
<i>Software</i>	49
<i>Bezpečnost</i>	52
<i>Archivace a složky</i>	54
<i>Adjustace a prezentace</i>	55
DIDAKTICKÁ ZADÁNÍ	56
1. DIDAKTICKÉ ZADÁNÍ – OMNIA MEA MECUM PORTO/ VŠECHNO SVÉ NOSÍM S SEBOU	57
2. DIDAKTICKÉ ZADÁNÍ – MĚSTO BUDOUCNOSTI (AI).....	58
3. DIDAKTICKÉ ZADÁNÍ – OBÁLKA ČASOPISU.....	59
4. DIDAKTICKÉ ZADÁNÍ – FACE FILTR	61
DALŠÍ UKÁZKY STUDENTSKÝCH PRACÍ.....	63
C. PRAKTICKÁ ČÁST	64
VÝTVARNÁ (AUTORSKÁ) ČÁST	64
PROCES	64
INSPIRACE.....	65
REPRODUKCE DENÍKU.....	66
ZÁVĚR.....	68

ÚVOD

Téma diplomové práce odráží současný stav oboru fotografie a představuje jej jako dynamické médium, které je schopno poskytovat širokou škálu tvůrčích zadání. Autorka si toto téma vybrala z důvodu vlastního pedagogické praxe (výuka výtvarné výchovy na gymnáziu, vedení volnočasového kroužku fotografie) a také díky svému dlouholetému zájmu o obor podpořeného studiem bakalářského programu na Institutu tvůrčí fotografie v Opavě.

Z pozice výtvarného pedagoga vnímá autorka digitální fotografii jako dostupné a demokratické médium a také jako možnost tvůrčího vyjádření pro studenty ne zcela kresebně nadané. Digitální fotografie se pro ni během několika let stala stejně důležitým vyjadřovacím prostředkem jako kresba, malba nebo grafika. Svým studentům také ráda ukazuje další rozšiřující způsoby práce s digitální fotografií a postupy, které by se dnes daly nazvat *postdigitálními*. Věří, že tak napomáhá rozvoji jejich kreativity netradičním způsobem a touto praxí upozorňuje na další důležité téma dnešní doby – snadnou manipulaci s obrazovým médiem.

Fotografie provází autorku od dětského věku. Na svůj první mobilní telefon s fotoaparátem denně pořizovala snímky běžného života a vznikaly zde i první pokusy o silně stylizované obrazy. Rozšíření popularity textově-vizuálních sociálních médií jako je Instagram a Facebook po roce 2010 posílilo její motivaci směrem k digitálním úpravám a silné estetizaci fotografií, na které lze dnes pohlížet dvěma způsoby. Trendující motivy a přefiltrovaný vzhled, který sbíral lajky, ovlivnil autorčinu estetiku směrem k obsahové vyprahlosti, na druhou stranu jí přinesl zkušenosti a dovednosti z pole digitálních úprav, montáží a retuší. Vztah k výtvarné fotografii získala autorka během studií na PedF UK a navštěvování Ateliéru vizuální komunikace pod vedením MgA. Štěpánky Stein.

V následujícím textu se mísí několik pohledů na téma současné fotografie. Úvodní teoretická část, inspirovaná výstavou *Skrze sebe vidím tebe* a sepsaná především na základě knihy *Postdigitální fotografie* od Filipa Lába, představuje současnou fotografii pomocí historických dat, termínů a hlavních technologických inovací. Autorka tyto údaje dává do kontextu s dobovou tvorbou výtvarných umělců a věnuje se i jejich zásadním výstavním projektům. V části mobilní fotografie autorka popisuje vliv sociálních sítí na fotografické médium a představuje trendy, které vnímá jako zásadní pro pochopení vizuálního vkusu mladé generace.

Didaktická část práce se věnuje pozici *fotografie* v českém vzdělávání, autorka zde analyzuje rámcově vzdělávací program a cituje zastánce fotografické výchovy. Navrženými didaktickými programy se snaží vhodně transformovat vybrané kapitoly ze současné fotografie pro potřeby výuky druhého stupně základní školy a víceletých gymnázií. V kapitole *Souhrn poznatků a doporučení pro*

výuku současné fotografie shrnuje své zkušenosti s výukou s předkládá osvědčené rady pro výtvarné pedagogy.

Závěr práce tvoří autorčin výtvarný projekt – *Deník z doby koronaviru*. Deník je uveden kulturně-historickým kontextem a navazuje na tvorbu proslulých humanistických fotografů. Jeho stránky se zakládají na postdigitálním zpracování, aktivně reagují na měnící se estetické hodnoty a zahrnují širokou škálu v práci prezentovaných přístupů.

Vzhledem k rozsáhlému seznamu jmen osobností z českého i zahraničního uměleckého prostředí se autorka rozhodla záměrně vynechat uvádění titulů příslušných jednotlivců. Tento přístup reflektuje především snahu minimalizovat možné chyby v identifikaci, nicméně je důležité zdůraznit, že každý z uvedených je vnímán s profesním respektem.

A. TEORETICKÁ ČÁST

DIGITÁLNÍ FOTOGRAFIE

Pokud dnes hovoříme o fotce, fotografii nebo snímku, myslíme tím nejpravděpodobněji její digitální podobu zobrazovanou na displejích počítačů a mobilních telefonů. Kde ale mají tyto naše představy počátek? Prehistorie digitálního obrazu je spojena s 50. a 60. lety v USA a tamějšími inovacemi v televizním průmyslu, v Japonsku pak s pokusy o telefonní systémy podporující přenos obrazu. Neopomenutelný vliv v rozvoji digitálních technologií měly (a stále mají) od konce druhé světové války také kosmické programy a špionážní agentury velkých mocností. (Z oboru astronomie pochází i největší a nejdražší digitální fotoaparát na světě – Hubbleův teleskop, 1990).¹

Obrázek 1 První digitální snímek, Russell A. Kirch, 1957

Za nejstarší dochovanou digitální fotografii na světě považujeme reprodukci – sken černobílého snímku dítěte z roku 1957. Americkému inženýrovi a vývojáři prvního digitálního skeneru, Russellovi A. Kirchovi, se podařilo „ofotit“ fotografii svého syna o původní velikosti 5x5 cm a transformovat ji do podoby digitálního obrazu s rozlišením 176x176 bodů.² První aparát na bázi digitalizace (přeměny elektronických pulzů na čísla) představila firma Eastman Kodak o osmnáct let později v čele s vynálezcem Stevenem Sassonem. Ten zkonstruoval přístroj o váze 3,6 kg a rozlišení 0,1 Mpx (100 řádků). Zachycení obrazu zabralo 50 milisekund, jeho zaznamenání na pásku dalších 23 vteřin a bylo jej nutné přehrát v externím zařízení – v televizoru.³

"Bylo to víc než jen fotoaparát, byl to fotografický systém, který demonstroval myšlenku plně elektronického aparátu, který nepoužíval film a nepoužíval papír a vůbec žádný spotřební materiál při zachycování a zobrazování statických fotografických snímků."⁴

Odstranění analogového filmu a papíru z procesu tvorby fotografie bylo pro Kodak, dominující firmu na trhu, obtížné přijmout. Sassonova vize o digitální budoucnosti se střetla s tradičním obchodním modelem. Když Sasson spolu s kolegou Robertem Hillsem v roce 1989 vyvinuli první digitální zrcadlovku, společnost Kodak ji ze strachu z digitální revoluce nebyla ochotná zcela přijmout.

¹ SEJKOT, Roman a HLAVÁČ, Václav. Kniha fotografie: od fotogramu k výpočetní fotografii, 2017, s. 28

² Tamtéž.

³ ESTRIN, James. THE NEW YORK TIMES. Kodak's First Digital Moment [online]. 2015.

⁴ Tamtéž.

Obrázek 2 Nikon D1

Na vynález byl ale udělen patent, ze kterého firma čerpala miliardy až do jeho vypršení v roce 2007. Tři roky poté Eastman Kodak ohlásil bankrot.⁵

Prvním komerčně neúspěšnějším fotoaparátem typu DSLR⁶ (po kolísavém období přestaveb kinofilmových zrcadlovek na digitální přidáním digitálních zad) se v roce 1999 stal Nikon D1. S rozlišením 3 MPx a maximální citlivostí 1600 ISO se tento přístroj stal rychle oblíbeným především u novinářů (barevné filmy té doby nedisponovaly vyšší citlivostí a jejich zrnitost byla velmi rušivá). Firmě Nikon se díky nízké ceně a praktickému ovládání nerozpoznatelného od analogových předchůdců podařilo „převzít vládu“ na profesionálním trhu a svou přední pozici si společnost drží dodnes.⁷

Od uvedení první digitální zrcadlovky prošly fotoaparáty typu DSLR výrazným vývojem. Zvyšování rozlišení snímačů umožnilo dosažení detailnějších a vysoce kvalitních obrazů, přechod na plnoformátové senzory zlepšil citlivost na světlo a výkon při nízkém osvětlení. Inovace nezůstaly pouze na poli statických snímků; integrování funkce záznamu videa umožnilo fotografům a filmařům využívat jedině zařízení pro oba účely. Zároveň se vylepšila rychlost snímání a technologie autofokusu, což umožnilo zachytit rychle se pohybující se objekty s větší přesností a ostrostití. S nástupem bezzrcadlových systémů, v průběhu poslední dekády, se objevila kompaktnější a lehčí těla fotoaparátů, přičemž kvalita obrazu zůstala na vysoké úrovni. Zlepšení ergonomie, dotykové obrazovky a inovativního tvaru těl přispělo k celkovému uživatelskému komfortu a snadnému ovládání. Wi-Fi a GPS funkce přinesly možnost rychlého sdílení fotografií a zaznamenávání souřadnic přímo ve fotoaparátu, což usnadnilo práci profesionálním i amatérským fotografům – sportovní fotografii pořízenou nejvyšší zrcadlovkou je tak možné i jen několik sekund po vítězství sdílet na sociální síť.

DIGITÁL JAKO NÁSTROJ NOVÉHO STARTU I VYHOŘENÍ

Přechod od materiálově ukotveného média k digitálnímu obrazu byl pro některé autory pozitivní pobídkou k pokroku a inovaci, pro jiné složitou technologickou výzvou, pro značnou část ale také nepřekročitelnou překážkou nebo likvidačním činitelem.

Mnoho výtvarných fotografů přijalo na přelomu století digitální technologie pozitivně a začalo je aktivně využívat ve své tvorbě. Přechod na digitální formáty umožnil umělcům nové kreativní možnosti a zjednodušil proces zpracování a sdílení fotografií.

⁵ ESTRIN, James. THE NEW YORK TIMES. Kodak's First Digital Moment [online]. 2015

⁶ Digital Single Lens Reflex = jednooká digitální zrcadlovka vybavena optickým hledáčkem napojeným na objektiv, objektiv bývá výměnný.

⁷ SEJKOT, Roman a HLAVÁČ, Václav. Kniha fotografie: od fotogramu k výpočetní fotografii, 2017, s. 34

„Digitál má výhodu v tom, že s sebou nemusím vláčet třicetkilový aparát a starat se o filmy. Dokud to jde, chci toho ještě hodně stihnout – a digitál je v tomhle ohledu moje záchrana.“⁸

Obrázek 3 Miro Švolík:
Rýchlo, 90. léta

Obrázek 4 Miro Švolík: Stopárky
(Učebnica autoškoly) č. 4, 2008

Obrázek 5 John Knoll: Jennifer in
Paradise, 1987

Obrázek 6 John Knoll upravuje
fotografii ve Photoshopu

Těmito slovy komentoval Josef Koudelka, jediný český člen Magnum Photos⁹, otevření výstavy v DOXu v roce 2014. Z analogové fotografie se mu podařilo plynule přejít na digitální technologie a zároveň zachovat si svůj autorský rukopis. Oproti tomu Miro Švolík, absolvent pražské FAMU z roku 1987 a člen tzv. Slovenské nové vlny¹⁰, je autorem, jehož tvorbě digitální formát spíše uškodil. V rámci digitálních montáží se snažil navázat na své série citlivých černobílých koláží vystupujících ze čtvercového formátu z devadesátých let. Na některých experimentálních snímcích z let 2008 a pozdějších je ale patrná spíše fascinace snadno ovladatelnou technologií grafického programu než důraz na promyšlený výtvarný záměr. Motivy se stávají primitivnějšími a odchází dříve poutává hravost a grafičnost obrazu.

Příkladem posledního, tedy odolání svodům jednoduchosti použití digitální fotografie, může být americká fotografka Sally Mann. Slavná výtvarnice známá především intimní černobílou sérií portrétů svých dětí vydanou pod názvem *Immediate Family* se celý život drží analogových principů. Ačkoli její aktivní tvorba překročila hranici tisíciletí, Sally Mann stále fotografuje na černobílý kinofilm a experimentuje i se sto let starými technologiemi jako je mokřý koloidový proces nebo použití Deardorffova měchýřového fotoaparátu.¹¹

DIGITÁLNÍ MONTÁŽE

„Fotografie už možná nebude mít hodnotu tisíce slov. Obrázek, který zachytí fotoaparát, možná není ten, který nakonec vidíte v novinách nebo v časopise. Nové technologie ztěžují, nebo dokonce znemožňují rozeznat fikci od reality.“

Takto informovala o startu Photoshopu v roce 1990 americká televize NBC. Dodnes nejvýznamnější a nejlivnější software začali už v roce 1987 vyvíjet bratři Thomas a John Knollovi. Program, odkoupený později společností Adobe, přišel na trh ještě před samotnými digitálními fotoaparáty, které se i díky němu staly tak populárními.¹²

Fotografie s názvem *Jennifer in Paradise* zachycující budoucí manželku Johna Knolla na pláži v Bora Bora vstoupila do historie jako první masově počítačově

⁸ VITVAR, Jan H. RESPEKT. KOUDELKA: DIGITÁL JE MOJE ZÁCHRANA [online]. 2014.

⁹ Nejprestižnější mezinárodní fotografická agentura založená v roce 1947 sdružující především dokumentární fotografy.

¹⁰ BIRGUS, Vladimír a VOJTĚCHOVSKÝ, Miroslav. Česká fotografie 90. let, 1998, s.166

¹¹ SALLY MANN ABOUT [online]. 2022.

¹² TOMÁŠEK, Vojtěch. IROZHLAS. Fotografie už možná nebude mít hodnotu tisíce slov. ' Photoshop vznikl před 30 lety, trh ovládá dodnes [online]. 2020.

upravovaná fotografie a stala se pro vývoj média stejně důležitou jako Muybridgeovo zachycení cválajícího koně. Knoll, trpící v té době nedostatkem digitálních fotografií vhodných pro demonstraci funkcí programu, zahrnul tento svůj obrázek do první verze Photoshopu a nechal s ním programátory volně manipulovat. Na mnoha místech světa tak vznikaly verze jednoho obrazu, které spolu mohly být poměřovány.¹³

Dnes program poskytuje rozsáhlé spektrum nástrojů pro pokročilou úpravu a manipulaci s fotografickým obrazem. Zahrnuje komplexní možnosti barevné korekce, detailní retušování, efektivní práci s vrstvami, rozmanité filtry a efekty, pokročilé možnosti práce s textem i s vektorovými prvky. Díky širokým funkcím je schopen zastřešit i ty nejnáročnější vizuální koncepty a je dodnes nejpoužívanějším programem tvůrců v oblasti fotografie. Komerčním fotografům slouží k vyhlazení obrazu a dosažení dokonalého vzhledu fotografovaných objektů či modelů, restaurátoři pomocí něj vdechují nový život starým, časem poničeným fotografickým negativům, grafičtí designéři v něm definují vzhled propagačních materiálů, digitální umělci s ním neomezeně pracují dle vlastních představ.

VERONIKA BROMOVÁ

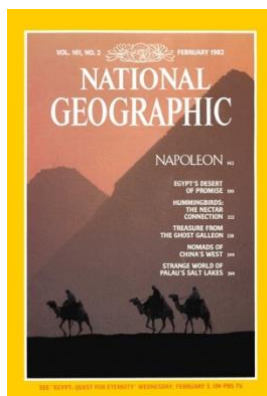

Obrázek 7 Veronika Bromová:
Pohledy, 1996

Na poli české výtvarné fotografie byla autorka Veronika Bromová jednou z prvních fotografů, kteří digitální montáž úspěšně zahrnuli do své tvorby. V 90. letech představila digitálně manipulované fotografie, které sama nazvala „nemalované obrazy“. Ty prošly procesy fotoamputace a fotoimplantace, což bylo patrné zejména v cyklu Pohledy z roku 1996.¹⁴ Tento cyklus byl inovativní nejen z technického hlediska, ale i z pohledu zobrazeného motivu – zachycoval intimní části těla, a provokativně nahlížel do jejich nitra, na orgány. Bromová tímto způsobem tematizovala vlastní tělesnost, vztahy, identitu a genderové otázky. Její práce vyvolaly diskuse o feministickém umění, genderu a vizualitě a staly se ikonou českého body artu devadesátých let.

¹³ COMSTOCK, Gordon. THE GUARDIAN. Jennifer in paradise: the story of the first Photoshopped image [online]. 2014.

¹⁴ BIRGUS, Vladimír a MLČOCH, Jan. Česká fotografie 20. století, 2009, s. 137.

Obrázek 8 Manipulovaná obálka Nation Geographic, 1982

V kapitole o Digitální montáži by neměla chybět část věnovaná ztrátě důvěry v manipulované obrazy, kterou předjímal už Vilém Flusser slovy:

„Kdo umí psát, umí i číst. Kdo ale umí fotit, nemusí bezpodmínečně umět dešifrovat fotografii.“¹⁵

Během posledních 30 let došlo hned k několika skandálům především na poli novinářské fotografie vyvolaných manipulovaným obrazem. Mezi nejznámější patří přesunuté pyramidy v Gize v časopise National Geographic tak, aby snímek více vyhovoval vertikálnímu formátu obálky, nebo četné manipulace úspěšného fotografa Souvida Gatty. Ten v rámci své krátké kariéry nejenže montoval cizí portréty do svých obrazů, ale také si přivlastňoval celé snímky a na sociálních sítích je podepisoval svým jménem. Z českého prostředí jsou pak známé aféry jako rasově motivovaná změna hlavy čínského fotbalového fanouška na Roma v Prostějovském Večerníku nebo konceptuální projekt na pomezí žurnalistiky a umění „Moje noviny“ od fotografa Ivarse Gravlelse.¹⁶

Etický kodex fotožurnalistů umožňuje dnes pouze jemné barevné posuny a drobné kosmetické úpravy (př. odstranění nečistoty na objektivu). Toleruje se i výřez, pokud se jím autor nesnaží skrýt zásadní moment nebo měnit význam sdělení. Stejně jako u psaného textu je u novinářské fotografie důležitá informace o autorovi. Takto o její váze mluví někdejší šéf obrazového zpravodajství ČTK Dušan Veselý:

„Když je pod fotkou podepsaný Roman Vondrouš (fotoreportér ČTK), tak jí věřím, stejně tak, když vyjde v Reuters, tak budu předpokládat, že její autor bude ctít etické kodexy své firmy.“

NEFOTOGRAFIE

Termín Nefotografie se v českém prostředí váže nejvíce k Michalu Kalhousovi a Pavlu Vančátovi. Jde o pojmenování fotografických tendencí 90. let, kdy fotografové sice využívali klasických technik, ale odchýlil se od tradičních normativů a očekávaných spojení s konvenční tvorbou. Termín zahrnuje různé experimenty s fotografickým médiem a prostředky, které vedly k vytváření neobvyklých, abstraktních nebo konceptuálních děl. (Z tohoto důvodu jej také zařazujeme do této práce – analogový formát začal být pro fotografy a umělce limitující, stejně jako se tomu stane u digitální fotografie a její transformace v postdigitální, viz následující kapitoly.)

Poprvé pojem Nefotografie uvedl Pavel Vančát ve spolupráci s J. Freibergem v roce 2004 během přípravy výstavy „fotografie??“ v galerii Klatovy/Klenová (GKK).

¹⁵ FLUSSER, V., Za filozofii fotografie, 1994, s. 48

¹⁶ LÁB, Filip. Postdigitální fotografie, 2021, s. 43–73

„S překotným nástupem nových médií před námi vyvstávají nové časy. Fotografické zrno a kinofilm budou brzy stejně odlehlým pojmem jako sgrafito či akvatinta.“¹⁷

Obrázek 9 Michal Kalhous: Bez názvu, 2006

Cílem *Nefotografie* bylo zahrnout pod jeden název skupinu českých autorů, tzv. *umělců s fotoaparátem* – Lukáše Jasanského a Martina Poláka, Markétu Othovou, Alenu Kotzmannovou, Michala Kalhous – kteří pracovali s analogovou fotografií inovativně a ve svých dílech využívali postkonceptuální strategie.¹⁸ Ti ve svých přístupech odmítali kanonickou černobílou fotografii, ta se pro ně stala přežitkem, a prezentovali své práce s menší mírou vážnosti – opřené o zeď nebo na notovém stojanu. Autoři také začali přemýšlet jinak, více koncepčně, používali sice stále fotografické prostředky, ale na motivy nahlíželi zcela jinou optikou.¹⁹ Reprezentativní fotografií celého směru může být fotografie „Untitled“ Michala Kalhous, na které autor interpretuje fotografické zátiší Josefa Sudka. Kalhous vyjadřuje respekt k Sudkovi a současně kontrastuje s motivem své vlastní, záměrně nezručné technické dovednosti. Toto gesto lze však také chápat jako vyjádření postmoderního přístupu k fotografii a umění obecně. Jedná se o citaci známého tvůrce, jeho díla, které je manipulováno a použito jako surový materiál pro další výtvarný proces.²⁰

DOKONALÝ OBRAZ A POMYSLNÉ TECHNOLOGICKÉ PLATO

Zatímco výtvarní fotografové se v průběhu prvních dvaceti let 21. století začali od tradičního chápání fotografie svými experimenty vzdalovat, jejich amatérští kolegové se soustředili především na technologický vývoj přístroje. Touha po zdokonalení rozlišení, dynamického rozsahu nebo rychlosti ovladačů se však ustálila na pomyslné plošině na konci druhého desetiletí.

„Technické vybavení dosáhlo úrovně, nad kterou již není třeba dále pokračovat.“²¹

Příkladem nám mohou být titulky článků reagující na vydání poslední řady smartphonů od Apple – iPhone 15, které hlásají „Revolučního iPhone už se nikdy nedočkáme“ nebo „iPhone 15 je nejnudnějším modelem od Apple“. Vývoj digitálních fotoaparátů se může zdát ustálený také z několika dalších důvodů – digitální fotoaparáty se na trhu objevují již 20 let, za tu dobu došlo ke všem hlavním inovacím, které byly dokonale implementovány, jako např. vývoj

¹⁷ VANČÁT, P., FREIBERG, J. Fotografie?? = Photography??, 2004, s. 14.

¹⁸ POSPĚCH, Tomáš. Myslet fotografii: česká fotografie 1938-2000, 2014, s. 231

¹⁹ VANČÁT, Pavel. Michal Kalhous a nefotografie: Přednáška významného historika, kurátora a teoretika fotografie. [online]. 2018.

²⁰ GALERIE VÝTVARNÉHO UMĚNÍ V OSTRAVĚ. ACQUISITIONS [online]. 2014.

²¹ LÁB, Filip. *Postdigitální fotografie*, 2021, s. 31

rozišení. Od jednotek megapixelů (Nikon D1, 1999 – 2,7 Mpx) po vyšší desítky (Sony Alpha 1, 2021 – 50,1 Mpx).²²

Příchod a vývoj chytrých telefonů s hned několika objektivy způsobil přehodnocení priorit širší veřejnosti a upřednostnění menšího multifunkčního přístroje před objemným a těžkým fotoaparátem. Poptávka po digitálních fotoaparátech tedy v současné době klesá a může být méně motivační i pro samotné firmy, které se jejich výrobou a zdokonalováním zabývají. I to mohlo způsobit, že se výrobci více než o formální algoritmické výstupy dnes zajímají o softwarové vylepšení výsledků (vylepšování snímků využitím techniky umělé inteligence). Zdánlivě palčivé téma – stagnace technologického vývoje – se však může jevit jako pozitivní. Dává uživatelům možnost se zaměřit více na obsah a estetické vnímání než na dokonalou formu obrazu, také je nyní fotografická technika pro mnoho lidí cenově dostupnější.

POSTDIGITÁLNÍ FOTOGRAFIE

Éru postdigitální fotografie definuje Filip Láb ve své knize jako dobu 30 let po vzniku prvních digitálních zrcadlovek, ve které je pro nás digitální prostředí již přirozené a bereme jej jako normu. Zmiňuje také váhu algoritmických funkcí implementovaných v našich přístrojích a skrytě se podílejících na tvorbě obrazu – nad fotografickým výsledkem máme dnes čím dál tím menší kontrolu.

Postdigitální dobu lze také rámovat demokratizací fotografického přístroje způsobenou rozšířením chytrých mobilních telefonů s funkcí fotoaparátu a neomezeným přístupem k internetu a její součástí jsou i technologie, které jsou schopny bez přímé lidské pomoci fotograficky zaznamenávají realitu třeba právě v tuto chvíli.²³

„Zlom již nastal, plíživá revoluce je dokonána a digitalizace se stala naprosto běžnou součástí života. Nemá smysl mluvit o digitální fotografii a jejích úskalích. Jde o problém, jenž je vyřešený.“²⁴

Postdigitální fotografie není homogenním směrem reprezentovaným jedním formátem, ale zahrnuje různé techniky a přístupy současné fotografické tvorby včetně digitálního zpracování obrazu, koláží, digitální manipulace a experimentů s

²² KROLL, Noam. Have Digital Cinema Cameras Started To Plateau? Here's Why It May Be A Good Thing [online]. 2016.

²³ LÁB, Filip. Postdigitální fotografie, 2021, s. 14

²⁴ *Fotograf magazine*. #41 Postdigitální fotografie, 2021, s. 4.

hybridními formáty. Těm nejdůležitějším se autorka podrobně věnuje v následujících kapitolách.

NOVÁ ESTETIKA

Výtvarná zpracování syntézy digitálního světa a světa fyzického, skutečného a analogového, lze pojmenovat také jako *Nová estetika*. Umělecké projekty tvořené v tomto duchu se cíleně vymezují vůči dokonalosti obrazu a maximálnímu rozlišení, kterého dnes s použitím nejnovější techniky snadno dosahujeme, a naopak se vyžívají v chybovosti. Sterilní a dokonalá forma obrazu již není cílem, ten předčila konceptuální myšlenka a vlastnosti jako okolnosti vzniku, účel, proces zachycení nebo úloha filtrů.²⁵

Pojem Nová estetika poprvé v roce 2012 pro tendence v počítačové a elektronické hudbě použil britský umělec James Bridle a následně jím pojmenoval svůj projekt – soubor komentovaných obrazů na webu *new-aesthetic.com*.²⁶ Bridle zde dodnes pravidelně sdílí, shromažďuje a komentuje řadu bizarních vizuálních úkazů zapříčiněných zautomatizovanými postupy našich přístrojů. Za chybovou estetikou a glitchy (viz následující kapitola) často stojí kamerové systémy, AI generátory obrazu či textu, satelitní fotografie, ale i chytré telefony značky iPhone.

V duchu nové estetiky je veden také ateliér postkonceptuálního umělce Hynka Alta (* 1976) na FAMU. Jeho anotace zní:

„Ateliér nové estetiky je prostředím pro sdílení diskuzí, hledání, experiment a rozvíjení přemýšlení. Ateliér se orientuje na konfrontaci fotografie a nových médií, kterými se rozumí statický i digitální obraz, zvuk, instalace v kontextu současného umění, s důrazem na celou škálu možností distribuce fotografie a umění a nejširších společenských souvislostech.“²⁷

Celkově lze tedy *Novou estetiku* v současném umění chápat jako snahu o zkoumání nových forem, médií a technologií s cílem poskytnout divákům nové a inovativní zážitky, které odpovídají našemu současnému technologickému a kulturnímu kontextu.

Surrey: Couple fined when bus lane camera took picture of writing on woman's top | Metro News
→ metro.co.uk

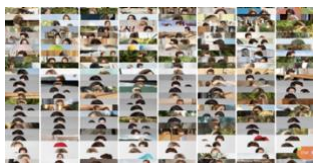
Obrázek 10 Ukázka z webu new-aesthetic.com: Pár byl pokutován kvůli shodě SPZ s nápisem na tričku

²⁵ LÁB, Filip. *Postdigitální fotografie*, s. 28

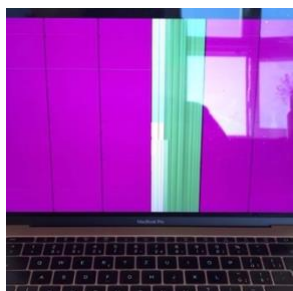
²⁶ Tamtéž.

²⁷ Ateliér nové estetiky [online]. 2023.

GLITCH

Obrázek 11 Softwarový glitch
rozpad webové stránky

Obrázek 12 Hardwarový glitch

Obrázek 13 Rosa Menkman: JPG from A
Vernacular of File Formats, 2009–2010

Glitch, do češtiny nejlépe přeložený jako chyba, problém nebo porucha, je technologický jev automaticky zpracovávaného digitálního obrazu. Jedná se o „kosmetickou vadu“ digitálního záznamu, která není fatální (nevede k závažnějšímu selhání systému), pouze narušuje jeho datový tok. Glitch se může projevat jako rozsypaná barevná pixelová obrazovka nebo jako šum v části fotografie. Na vině bývají jak software, tak hardware přístroje, a celý proces může být nezáměrným výsledkem algoritmických procesů (pure glitch) nebo proveden s jasným cílem (glitch-alike).²⁸ Záměrné využití glitche ve vizuálním umění ústí do tzv. Glitch Artu. Ten vyzdvihuje krásu náhodného a chybového, přičemž zpochybňuje zavedené koncepty dokonalosti a tradiční estetické normy. Umělci, kteří se zabývají Glitch Artem, vytvářejí originální a provokativní díla, která podněcují diváckou představivost a otevírají diskusi o technologii, chybách a celkově o uměleckém procesu.

ROSA MENKMAN (*1983)

Rosa Menkman je nizozemská umělkyně, kurátorka a teoretička, specializující se na oblast glitch umění a digitálních technologií. Je známá svým přínosem v oblasti Glitch Art, což zahrnuje praktické experimenty s vizuálními artefakty a chybami v digitálním zpracování obrazu, ale i publikační činnost. V knize "The Glitch Moment(um)" zkoumá tento fenomén jak z historického hlediska, tak i z hlediska teorie, sociologie, filozofie i praxe. Závěr knihy Menkman uvádí citátem od Jacksona Pollocka výstižným pro celé hnutí:

“Náhodu nepoužívám. Popírám náhodu. Neexistuje žádná náhoda, stejně jako neexistuje začátek a konec.”²⁹

RETROESTETIKA

Vedle Nové estetiky zaměřené na nedokonalý digitální obraz můžeme již několik let pozorovat tendence směřující zpět k analogové fotografii a její specifické vizualitě. Zatímco v roce 2009 byl roční prodej všech typů filmů zhruba 5 miliónů kusů, v roce 2019 už to bylo kolem 10 miliónů.³⁰ V katalogu k výstavě *Skrze tebe vidím sebe* uvádějí autorky Kořínková a Sýsová rozhovor s Libuší Jarcovjákovou následujícími slovy:

²⁸ ŠAŠEK, Filip. Glitch v novomediálním umění: Technologická chyba jako objekt estetického zájmu, 2012, s. 15.

²⁹ MENKMAN, Rosa. *The Glitch Moment(um)*, 2011, s. 65.

³⁰ KORYNTOVÁ, Eliška. FOTOŠKODA. Renesance analogových filmů #1 [online]. 2023

„To, že jste se najednou stala obrovskou ikonou, souvisí také s vizuálními trendy. Často se v nich navracíme k minulosti. Nedávno byla například znovuobjevena analogová fotografie nebo teď nastupuje určitý typ digitální retroestetiky...“³¹

Návrat analogové fotografie do popularity můžeme pozorovat mezi lety 2015 a 2016 především u mladé generace mileniálů a lze jej přičítat hned několika faktorům spojeným s technologickým vývojem a změnami v kultuře. V době, kdy většina fotografií a videí byla pořizována digitálně, začali mladí lidé hledat způsoby, jak do své tvorby znovu začlenit autentičnost, hmatatelnost a odlišit se od davu. Fotografování pomocí filmu představovalo způsob, jak se vrátit k tradičním postupům a zachytit snímky s charakterem, který digitální fotografie neumožňuje. Fyzická podoba média ležícího v ruce je živoucím důkazem o tvorbě, zatímco digitální obraz stále představuje jen souhrn virtuálních jedniček a nul. Analogová fotografie se odlišuje v textuře, barevném podání a dynamickém rozsahu. Fotografování omezené počtem políček filmu vyžaduje pečlivost a plánování, na rozdíl od okamžitého a bezproblémového digitálního procesu.

„Digitál vyžaduje jiný druh soustředění.“³²

Podle blogu firmy Fotoškoda, která na trend zareagovala velmi rychle nabídkou analogových workshopů, výkupem a prodejem analogové techniky, nebo třeba pronájemem fotokomory, došlo k pomyslnému vrcholu popularity při pandemii v roce 2020. Lidé se během lockdownu snažili zabavit nejrůznějšími způsoby, jejich životy se zpomalily a z fotografování na fyzický materiál se stala jakási terapie.³³ Tento trend dokázaly velmi rychle podpořit sociální sítě se svými hashtagy jako #35mm, #filmphotography, #analogphotography nebo #filmisnotdead.

Ačkoliv se tendence může zdát jako zastaralá a neoriginální, přeci jen je v něčem nová. Současní autoři do fotolabů sice docházejí s filmy zachycujícími fotony světla, ve většině případů si ale místo fyzických fotografií odnášejí pouze scany – fotografie vlastních fotografií, a ty pak umísťují na sítě. Tento fakt s nadhledem komentuje Ondřej Trhoň, spisovatel na poli umění a videoher slovy:

„Není nic ironičtějšího než analogový portrét nahraný na Instagram.“³⁴

³¹ BLÁHA, David; KOŘÍNKOVÁ, Anežka; POSPĚCH, Tomáš; RUBINSTEIN, Daniel; TRHOŇ, Ondřej et al. Skrze tebe vidím sebe, 2022, s. 78.

³² Tamtéž.

³³ KORYNTOVÁ, Eliška. FOTOŠKODA. Renesance analogových filmů #1 [online]. 2023.

³⁴ BLÁHA, David; KOŘÍNKOVÁ, Anežka; POSPĚCH, Tomáš; RUBINSTEIN, Daniel; TRHOŇ, Ondřej et al. Skrze tebe vidím sebe, 2022, s. 135.

SCREENSHOT

Ve světě, kde digitální technologie neustále ovlivňují naši každodenní realitu, se mění i podstata uměleckého vyjádření. Jedním z kontroverzních fenoménů této digitální éry je rozmach screenshotu (zaznamenání aktuální podoby obrazovky) jako nové formy fotografie. Zatímco tradiční fotografie využívá analogového nebo digitálního přístroje s funkcí zachytit světelnou realitu, screenshot přináší nový rozměr. Promítají se do něj záznamy naší digitální aktivity, které přetváří samy sebe v obraz i koncepčně promyšlené umělecké dílo. Tato technika, ač se může zdát být nová a inovativní, plynule navazuje na tvorbu umělců 20. století – Picassovy koláže, Duchampova apropriáční díla a ready-mades nebo asambláže stylu pop art. Všechny zmiňované techniky vycházejí z principu vizuální apropriace, berou si cizí prvky a dávají jim novou podobu i význam.

Screenshots a jejich následné šíření mohou být ale v kontextu vystavovaného díla problematické z hlediska autorských práv. Některé firmy mohou považovat užití grafických prvků a widgetů³⁵ vytvořených pro potřebu své aplikace za právně sporné se při jejich tvorbě chovat obezřetně.

RICHARD PRINCE (*1949)

Obrázek 14 Richard Prince: New Portraits, 2015

V roce 2015 se konala výstava, která vyvolala mnoho negativních reakcí. Malíř a fotograf Richard Prince zvětšil screenshots z Instagramu jiných lidí, vystavil je na veletrhu Frieze Art v New Yorku a údajně prodal téměř všechny, kus za 90 000 dolarů. Prince nazval svou výstavu *New Portraits* a skutečnost, že prodal fotografie bez souhlasu nebo dokonce vědomí mnoha původních fotografů, se stala pro některé lidi nepřijatelnou. Tato výstava vyvolala, především na sociálních sítích, vášnivou debatu o autorském právu a spravedlivém užití cizích fotografií, hojně o ni referovaly i významné mediální domy.³⁶

To, co lidé na sítích i novináři opomíjeli, byl fakt, že Prince využívá apropriáčního postupu *refotografie* již od 80. let. Vybírá a fotograficky kopíruje formáty konzumní kultury a na jejich základě zkoumá myšlenky o autenticitě a osobním vlastnictví. Ve své nejznámější sérii *Cowboys* vytvořil fotografické reprodukce obrázků westernových kovbojů nalezených v reklamách na cigarety Marlboro. Tyto obrazy poté přepracoval, často ořezával nebo upravoval, aby zdůraznil určité prvky nebo aby změnil kontext jejich prezentace. Tímto způsobem zkoumal stereotypy spojené s genderem, americkou kulturou a historií Divokého západu.

³⁵ Vizuální interaktivní prvky, lišty, tlačítka, které bývají na ploše mobilního telefonu, tabletu nebo počítače. Tyto prvky slouží k ovládní konkrétních aplikací.

³⁶ RESPERS, Lisa. CNN. Photographer sells others' Instagram photos as art [online]. 2015.

GOOGLE STREET VIEW

„Žijeme ve věku, kdy už fotografie nejsou pořizovány ani lidmi, ani pro lidi.“³⁷

Google Street View, služba umožňující uživatelům virtuálně prozkoumávat ulice a místa po celém světě, byla poprvé představena v roce 2007. Tato platforma rychle získala popularitu díky své schopnosti poskytovat realistické obrazy z nejrůznějších koutů světa a přenášet uživatele během několika vteřin do dosud nepoznaných destinací.

Obrázek 15 Auto Google Street View s 360° fotoaparátem

Fotografické záběry, pořizují auta vybavená systémem panoramatických kamer zabírajících 360°. Dosud tato vozidla prozkoumala více než 16 milionů kilometrů po celém světě. Pokud se v rámci Google Street View díváme do míst, kam by se auta běžně nedostala (úzké uličky, unikátní lokality), jsou pořizena dalším systémem Trekker. Přenosným kamerovým systémem, který je umístěn v batohu na zádech cyklisty/motocyklisty nebo třeba řidiče sněžného skútru.³⁸

S ohledem na ochranu osobních údajů jsou obličeje a registrační značky aut na všech snímcích automaticky rozmazávány, o pixelizaci nemovitostí mohou jejich majitelé požádat zpětně, čehož hojně využívají obyvatelé Německa. Takové zásahy do obrazu vytváří řadu vizuálně komických situací a atraktivních glitchů.

Umělecké využití screenshotů z Google Street View může dle samotného Googlu v některých zemích podléhat tzv. konceptu *fair use*. Princip *fair use* umožňuje užívání autorsky chráněného materiálu bez povolení držitele autorských práv za předpokladu, že je finální produkt použitý pro umělecké, vzdělávací nebo kritické účely. Na druhou stranu uvádí jasná překročení pravidel týkající se tiskového množení: screenshoty není možné využít pro spotřební a maloobchodní zboží nebo obaly (např. tisk na trička), je zakázáno využívat je v propagačních nebo reklamních materiálech nebo uvnitř knih s více než pěti tisíci kopiemi.³⁹ Je také velmi časté, že krátce po zveřejnění screenshotu zachycujícího problematický obsah Google reaguje okamžitým rozmlněním motivu.

Obrázek 16 Yevgenia Watts: malby do projektu Virtual Paintouts

Google, oproti svému spornému přístupu ke screenshotům, výslovně podporuje „řemeslné“ umělce jako Bill Guffey, který na příkladech fotografických výřezů z Google Street View vytvořil projekt Virtual Paintout. Tento projekt přenáší tradiční plenérovou malbu do virtuálního prostoru. Měsíčně vybírá specifické lokace a vyzývá ostatní umělce, aby je virtuálně prozkoumali pomocí Google Street View. Uvnitř předem stanovených hranic si poté vybírají motivy ke svým malbám, které pak autor prezentuje na svém blogu. Projekt začal s několika málo příspěvky, ale postupem času získal oblibu, virtuální návštěva Kanárských

³⁷ *Fotograf magazine*. #41 Postdigitální fotografie, 2021, s. 62.

³⁸ GOOGLE. Zjistěte kdy, kde a jak získáváme panoramatické snímky [online]. 2024.

³⁹ GOOGLE. Google Maps, Google Earth, and Street View [online]. 2024.

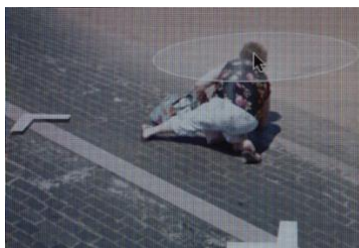
ostrovů například přinesla hned 146 příspěvků. Celkově autor přijal již více než 6600 obrazů od různých umělců, kteří využívají Google Street View jako zdroj inspirace pro své virtuální malby.⁴⁰

MICHAEL WOLF (1954–2019)

Michael Wolf byl fotograf německého původu specializující se na dokumentární a street fotografii. Přestože se narodil v Mnichově a byl vychováván ve Spojených státech, Evropě a v Kanadě, jeho nejznámější fotografická tvorba pochází z Asie. Do Hongkongu se přestěhoval v roce 1994, aby zde pokračoval ve své fotožurnalistické kariéře pro německý časopis Stern. Kvůli úpadku zájmu o tištěné médium na začátku 21. století, se od roku 2003 věnoval převážně autorské výtvarné tvorbě. Vznikly tak úspěšné série reflektující život velkoměsta jako portréty obličejů cestujících nalepených na zapařená okna tokijského metra (*Tokyo Compression*, 2010) nebo soubor *Architecture of Density* (metaforická série abstraktních fotografií asijských mrakodrapů).⁴¹

V roce 2011 zvítězil se svou sérií záznamů obrazovky v prestižní novinářské soutěži Word Press Photo. Šlo o revoluční ocenění a vůbec první cenu udělenou pro takový formát. Ve svých *Nešťastných událostech* zachytil náhodné detaily a pohledy, které transformoval do plnohodnotných fotografií. Wolf se neomezil na pouhé shromažďování materiálu, ale pečlivě vybíral situace, které kontrastují se záměrem služby Google Street View. Využil zamrzlé momenty dění na ulici a stal se parazitem na jejich estetických, lidských, metaforických a technických chybách.

„V dějinách umění je tato myšlenka přivlastňování si jiných obrazů, které nejsou vlastní, docela běžná. Roy Lichtenstein to udělal se svými komiksy. Jednotlivá políčka udělal velmi velké, což dělám při své práci i já, protože tisky, které ukazují, jsou také 180 x 220 cm.“⁴²

Obrázek 17 Michael Wolf: A Series of Unfortunate Events, 2009–2010d

Obrázek 18 Michael Wolf: A Series of Unfortunate Events, 2009–2010

⁴⁰ GOOGLE. Jak umělec používá Google Street View k malování světa [online]. 2024.

⁴¹ LÁB, Filip. Postdigitální fotografie, 2021, s, 152

⁴² WORLD PRESS PHOTO FOUNDATION. Michael Wolf (2011 Photo Contest) [video rozhovor]. 2018.

VIDEOHERNÍ FOTOGRAFIE

Obrázek 19 Fotografický mód ve hře Death Stranding

Obrázek 20 Fotografie pořízená ve hře Red Dead Redemption 2

Jak již bylo řečeno, screenshot může být další variantou uměleckého vyjádření úzce spjatého s fotografií. Pokud je využíván v rozhraní počítačových her, stává ale zcela novým, ojedinělým a samostatným žánrem – videoherní fotografií. V roce 2005 se Gran Turismo 4 stalo první hrou, která obsahovala sofistikovaný herní fotografický režim s filtry a kompletním ovládáním fotoaparátu, jeho použití se ale ve společnosti neuchytilo. Spíše nahodile, než systematicky si hráči své obrazovky po následujících deset let zapamatovali pomocí tlačítka prtScr⁴³ na klávesnici. Rozvoj samotné videoherní fotografie nastal až s rostoucí popularitou sociálních sítí. V tomto období si hráči své herní vzpomínky a zážitky začali uschovávat a sdílet je mezi sebou skrze hashtagy na Facebooku či Instagramu a na tuto poptávku reagovali i vývojáři se svými stále komplexnějšími fotomódy.

„Když můžete na sociálních sítích rychle sdílet svůj spektakulární herní záběr, dává smysl, že se tomu možnosti her přizpůsobují.“⁴⁴

Zřejmě nejpropracovanější fotografické rozhraní přinesla v roce 2019 hra Death Stranding od japonského videoherního designéra Hideo Kodžimy. Příběh hry se odehrává v dechberoucích přírodních scénériích fiktivního světa a fotografický mód zde nabízí nejen plně ovladatelný virtuální fotoaparát, ale i možnost manipulace s modelem.

„Je to dost realistické, je to propracované do detailu, myslím, že to hodně pracuje s předpokladem, že normální průměrný hráč má nějaké základní skills ve Photoshopu, v postprodukcí fotek, nebo že minimálně vlastní digitální fotoaparát.“⁴⁵

Takto komentuje hru vizuální umělec Radek Brousil zabývající se postkonceptuální fotografií v lifestreamu pořadu ČT Hráčská židle. Fotografické rozhraní nabízí nastavení úhlu záběru, expozice, clony nebo kontrolu zkruslení objektivu, hráč si může vybrat mezi manuálním nebo automatickým ostřením, obraz lze také různě filtrovat nebo rámovat tematickými grafickými prvky. Hlavní postavu hry – modela – lze stavět do rozmanitých pohybových póz pomocí natáčení jednotlivých částí těla, je možné mu také měnit výraz obličeje nebo jej ze snímku zcela vymazat a soustředit se pouze na „krajinařskou fotografii“.

Podobné rozhraní nabízí i hra Red Dead Redemption 2 odehrávající se v roce 1899 ve Spojených státech amerických. Fotografické filtry jako Western, Charcoal

⁴³ PrtScr = zkratka pro Print Screen, v systému Microsoft Windows se při zmáčknutí této klávesy sejme obraz, který je na monitoru a uloží se do paměti počítače. Pro vyvolání a uložení záznamu je nutné jej následně vložit do grafického editoru.

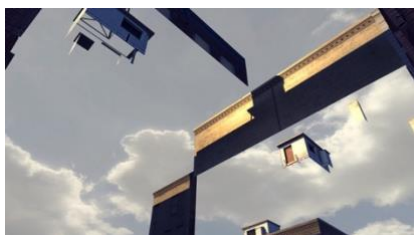
⁴⁴ TRHOŇ, Ondřej. ČT ART. ZMÁČKNOUT VIRTUÁLNÍ SPOUŠŤ: HERNÍ FOTOGRAFIE JAKO ODRAZ CELÉ KULTURY. CVAK. CVAK. CVAK [online]. 2020.

⁴⁵ TRHOŇ, Ondřej. ČT ART. Hráčská židle: Videoherní fotografie [online]. 2020.

nebo Woodburytype zde odkazují do dob počátků fotografie a imitují vzhled prvních fotografických technik a jejich typicky nažloutlou barevnost a chemickou chybovost.

Zájem o videohry obecně je v rámci České republiky patrný i díky nově vzniklým odborným pracovištím jako je např. obor Herní design na FAMU (2021).

ROBERT OVERWEG

Obrázek 21 Robert Overweg: Flying and Floating, 2005

Robert Overweg je fotograf působící v prostředí virtuálních světů od roku 2007. S virtuální fotografií začínal v době, kdy ji mnozí považovali za pošetilou a bez budoucnosti. Jeho tvorby si ale brzy všimly velké značky jako BBC, Esquire, Gizmodo nebo Hasselblad, které ho zaštitily, a v roce 2015 tak vystavoval svůj soubor *Dreams of Reality* např. v pařížském Center Pompidou. Na stěnách výstavní síně byly pověšeny tištěné screenshoty z videohry *Mafia 2*⁴⁶. Nejednalo se ale o snímky gangsterů ani retro aut, místo toho šlo o prvky pokřivené herní krajiny způsobené glitchem – schody zamrzlé uprostřed nebe, dálnice vedoucí do moře...⁴⁷

3D RENDER

Novým trendem ve výtvarné fotografii je integrace renderovaného⁴⁸ obsahu, který otevírá dveře novým možnostem tvorby a vyjádření. Tato technologie umožňuje umělcům vytvářet scény a prostředí, které by jinak bylo obtížné nebo nemožné zachytit pomocí tradičních prostředků.

Render a fotografie mají blízký vztah v mnoha ohledech. Oba formáty slouží k vizualizaci scén a objektů, a zatímco fotografie zachycuje skutečné scény a objekty pomocí světla a optických systémů, 3D render vytváří digitální modely a scény, které jsou zobrazovány pomocí počítačové grafiky. Díky rozvoji 3D technologií se stále více snižuje rozdíl mezi vzhledem digitálních renderů a skutečných fotografií, moderní softwary jsou schopny vytvářet velmi realistické scény s vysokým stupněm detailů, což tvůrcům umožňuje dosáhnout věrných vizuálních výsledků často pouhým okem nerozeznatelných od fotografie. Mnohdy jsou 3D renderové scény a objekty také použity ve spojení s reálnými fotografiemi, aby vytvořily obrazy nebo scény, které nelze snadno dosáhnout pouze pomocí fotografie nebo pouze za pomoci renderu. (Tento postup je již dlouho využíván architektky pro vizualizaci nových staveb a jejich začlenění do existujících panoramat měst.) Proces takové tvorby je ale náročný jak na techniku – počítače musí být v tomto případě obzvláště výkonné, tak na čas a trpělivost –

⁴⁶ Scénář této hry pochází od českého videoherního návrháře Daniela Vávry.

⁴⁷ About Robert Overweg [online]. 2024.

⁴⁸ Render = proces transformace digitálního 3D modelu do jeho konečné podoby, která je zobrazena pomocí počítačové grafiky.

modelace věrných přírodních struktur a světelných podmínek zabere i několik desítek hodin práce.

V současné době je velmi aktuálním tématem 3D skenování herců a jejich následné využití v hollywoodských filmech. Tato technologie sice usnadňuje práci filmařům a umožňuje vytvoření nekonečna digitálních kopií komparzistů, ale přichází kvůli ní o práci mnoho lidí a celkově klesá i vizuální úroveň davových scén. I toto téma bylo nedávno předmětem velké diskuse a kontroverze, která vyvrcholila významnou stávkou hollywoodských scénáristů v průběhu minulého roku.

JONAS BENDIKSEN (*1977)

Norský fotožurnalista a člen agentury Magnum Photos začal v roce 2019 zpracovávat svůj sociálně angažovaný projekt, který ve své knižní podobě dostal jméno *The Book of Vales*. Vales je reálné městečko v severní Makedonii a činnost jeho obyvatel měla být rozhodující pro prezidentské volby v roce 2016. Pátrání investigativních novinářů totiž odhalilo, že články oslavující Trumpa se statisíci až miliony sdílení a doložené fake news⁴⁹ byly převážně publikovány právě odsud.

Těsně před vypuknutím covidové pandemie se Bendiksen dvakrát vypravil do Valesu s cílem fotograficky zachytit základní materiál pro svůj následující projekt. Fotografoval tehdy výsadně opuštěné krajiny, prázdné prostory, byty, kanceláře nebo lavičky v parku. Tyto fotografie po příletu domů (v průběhu covidové pandemie) obohacoval o vlastní 3D vymodelované postavy a různé další objekty a vytvořil tak vizuální paralelu k polopravdivým zprávám.⁵⁰

„Nejprve jsem šel na Youtube a rychle jsem se naučil pracovat s různými softwary, modelů lidí – avatarů, které můžete otáčet, osvětlovat, pózovat a animovat.“

„Když jsem se vrátil domů z Valesu, naučil jsem se, jak převést fotografie do 3D prostoru, a umístil jsem do scény své avatary s emocemi, pózami a osvětlením, které odpovídaly původní scéně.“⁵¹

Knihu plnou falešných obrazů nikdy neexistujících scén doplnil autor o text založený na článcích o makedonských fake news. Všechny takové články dal k dispozici umělé inteligenci a zadal jí, aby napsala rozsáhou esej o 5000 slovech, tu pak rozložil a umístil na různé strany své fotografické knihy.

Obrázek 22 Jonas Bendiksen, ukázky z knihy *Book of Vales*

⁴⁹ Fake news = falešné zprávy, výmysly a polopravdy, které se tváří jako seriózní zpravodajství.

⁵⁰ *Fotograf magazine*. #41 Postdigitální fotografie, 2021, s.27

⁵¹ CHAO, Jade. *The Book of Vales* [online]. 2021.

GENEROVANÉ OBRAZY

Ač nám mohou znít pojmy jako generované obrazy, generativní estetika nebo počítačové umění nové, už v 60. letech, kdy počítačová technologie začala být využívána k tvorbě uměleckých děl, představovaly revoluční posun v uměleckém vyjádření. Tato doba byla charakterizována snahou umělců využívat algoritmické procesy a matematické principy k vytváření děl, která byla dynamická, proměnlivá a často interaktivní. Pionýři generativního umění, jako například John Whitney, Frieder Nake, či Zdeněk Sýkora zkoumali možnosti programování a počítačově generovaných obrazů, souřadnic, zvuků či vizuálních efektů. Tato éra položila základy pro další vývoj digitálního umění a otevřela cestu pro další generace tvůrců k objevování nových forem vyjádření a interakce s technologiemi.

Obrázek 24 Michael Christopher Brown: kompletně generovaná dokumentární ilustrace ze života Kubánců 90 Miles, 2023

Obrázek 23 Anja Engelke: generovaná fotografie ze série inspirované slavnou fotografií Roberta Capy The Falling Soldiers, 2022

Počítačové technologie prošly od té doby významným vývojem a staly se nedílnou součástí našeho každodenního života. Od komunikace a zábavy po pracovní nástroje a vzdělávání, pronikly technologie do všech oblastí lidské činnosti. V umělecké sféře jsme se s nimi naučili pracovat zcela běžně, staly se našimi věrnými partnery a pomocníky, kteří naplňují naše pokyny. Až umělá inteligence, která přišla na trh v nedávné době, vyvolala značný rozruch. AI přinesla inovativní technologie pro generování textu a obrazu měnící způsob, jakým chápeme tvorbu autorských děl. Jedním z příkladů je program ChatGPT, který generuje texty na základě velkého množství tréninkových dat a je schopen i sám navrhnout *kreativní* nápady a řešení nejrůznějších situací. Dalšími příklady jsou obrazové generátory jako DALL-E 2, nebo Midjourney, které dokážou vytvářet obrázky na základě textového vstupu a připodobnit se fotografii.

Fotografie dnes čelí výzvam spojeným s technologickým vývojem a rostoucí schopností umělé inteligence vytvářet a manipulovat obrazy. Ačkoli umělá inteligence přináší nové možnosti tvorby vizuálních vyjádření, její rychlý rozvoj vyvolává obavy o zachování autentičnosti a důvěryhodnosti obrazových médií, kreativité a originalitě práce výtvarníka a odstrašující pro fotografy je také téma zrušení některých pracovních pozic.

V úvodním textu 114. vydání časopisu European Photography věnovanému umělé inteligenci hovoří Andreas Müller-Pohle o dalším, méně často zmiňovaném riziku, ale neméně důležitém – novodobém estetickém kýči:

„Pohled do stránek a kanálů uměle inteligentních snímků člověka občas zachvěje. Syčí a bublá to tu jako v čarodějnické kuchyni. Strašidelné postavy monster vedle atletických supertěl, koně prohánějící se obývacími pokoji, psi velcí jako sloni... nekonečný proud kýče a nesmyslů, dokonale stylizované, a přitom tak uniformní a nadbytečné, že si člověk říká, kde přesně je tolik vychvalovaná expanze fotografické kreativity. V současnosti ji musíte hledat jako jehlu v kupce sena. Neboť kýčovitost obrazové sféry téměř nevyhnutelně vyplývá z podstaty umělé

*intelligence, která, zdá se, paradoxně produkuje především umělou hloupost se všemi svými prázdnými a použitými obrazy.*⁵²

Obrázek 25 Boris Eldagsen, The Electrician, 2023

Proslulé fotografické soutěže jako World Press Photo nebo Sony World Photography Awards v posledním roce zavádějí kvůli rozšíření AI technologií nová pravidla i speciální kategorie. V dubnu roku 2023 způsobil svým jednáním rozruch německý fotograf Boris Eldagsen, který se svým snímkem Electrician evokujícím černobílé fotografie z první poloviny dvacátého století, vyhrál v soutěžní kategorii Kreativní fotografie. Po vyhlášení výsledků vydal veřejné prohlášení na svém webu, které uvedl slovy: „*Díky že jste vybrali můj snímek. Je to historický moment, protože je to poprvé, co obraz vygenerovaný umělou inteligencí vyhrál prestižní mezinárodní fotografickou cenu.*“. Svého nároku na ocenění se poté vzdal a své jednání osvětlil tím, že chtěl otevřít diskuzi na téma, co lze ještě v době prudkého rozvoje obrazových generátorů považovat za fotografii.⁵³ Dvacátého listopadu 2023 vydali své oficiální vyjádření organizátoři soutěže World Press Photo a zpřísnili pravidla u (do té doby) benevolentní kategorie Open Format. Do celé soutěže je nyní zakázáno přihlašovat jakékoliv obrazy tvořené zcela nebo jen částečně za pomoci AI.⁵⁴

V závěru této nové kapitoly, která se zabývá živou a neustále se rozvíjející technologií, přinášíme tři výstižné citace a možnosti uvažování nad budoucností uměle generovaných obrazů.

BORIS EL DAGSEN

*„Pandořina skříňka byla otevřena. Doporučuji přistupovat k tématu se zvědavostí, pokusit se individuálně zjistit, jak integrovat AI do pracovního postupu, aby bylo možné provádět úkoly rychleji a efektivněji. Rychlost, s jakou se technologie vyvíjí, se od srpna 2022 zrychluje jako velký třesk, který se zrychluje ve všech směrech. Od ledna tohoto roku (2023) jsem neřešil nic jiného a všiml si, jak náročné je udržet tempo.“*⁵⁵

ANDREAS MÜLLER-POHLE

„Bude na nás, abychom čelili hrozivému potenciálu umělé inteligence a místo toho z něj vyvinuli nástroj poznání a citlivosti. Intelligence, kterou k tomu

⁵² European Photography 114, Artificial Intelligence – Self-Staging – Media Art. Berlin: European Photography, 2023

⁵³ HÁJEK, Adam. IDNES. Umělá inteligence vyhrála slavnou soutěž fotografů. Nikdo nic nepoznal [online]. 2023.

⁵⁴ WORLD PRESS PHOTO. Update: Generative AI ruled out of the World Press Photo Contest [online]. 2023.

⁵⁵ BOLHOEFER, Eva. THE OVERVIEW. Boris Eldagsen: “AI-generated images and photographs should not compete against each other in competitions” [online]. 2023.

potřebujeme, je a zůstane nám vlastní. Neboť uměle inteligentní obrazy budoucnosti budou mít smysl pouze tehdy, pokud zůstanou lidskými obrazy.“⁵⁶

ŠTĚPÁNKA STEIN

„Ona nám ta AI možná vezme nějakou práci, ale budou to přesně ty fotky, který nechce nikdo dělat, budou to ty „table topy“⁵⁷, produkty, másla pro Kaufland. Naopak si myslím, že zájem o kreativní proces, o výtvarnou fotografii se s počtem generovaného obsahu zvedne a firmy opět budou chtít pracovat s lidmi a manuálně.“

MOBILNÍ FOTOGRAFIE

Chytrý mobilní telefon je v současné době nejrozšířenějším aparátem pro pořizování fotografií. Je lehký, díky automatickým funkcím snadno ovladatelný a máme jej neustále při sobě. Historie mobilní fotografie sahá do roku 1997, kdy softwarový vývojář Philippe Kahn zkonstruoval v čekárně porodnice prototyp fotoaparátu pro mobilní přístroje. Propojováním kompaktního přístroje s telefonem si krátil čas při čekání na narození své dcery a jednoduchý program, který toto nakonec umožnil, napsal za pár hodin na svém notebooku. Těsně po narození dcery byl tak schopen sdílet její fotografie až dvěma tisícům příjemců.⁵⁸ První mobilní telefony s fotoaparátem vyvinuté podle Kahnova návrhu přišly na trh v roce 2000 a mobilní fotografie se od té doby zdokonalovala nevídanou rychlostí.

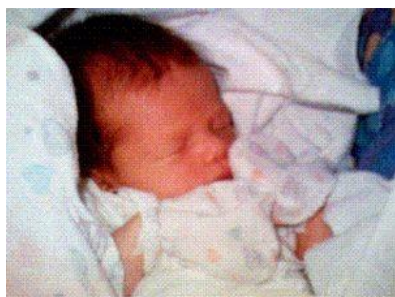
V prvních pěti letech mobilní telefony různých značek generovaly fotografie s velmi nízkým rozlišením (pod jeden megapixel). Obrazy byly zrnité, rozpixelované a technologie nebyla schopna zachytit větší detaily nebo světelné kontrasty. Mezi lety 2006–2010 se kvalita mobilní fotografie zvýšila a na trhu se začaly objevovat mobilní telefony s vyšším rozlišením. Největším inovátorem té doby byla firma Sony Ericsson, která v roce 2008 vydala model C905 s rozlišením 8,1 megapixelů – největším na světě. Ten mimo rozlišení nabízel i další výhody: autofocus, xenonový blesk, až 16x digitální zoom, detekce tváře, redukce červených očí, stabilizátor obrazu, vyvážené bílé a mnoho dalšího.⁵⁹ Následující pětileté období zastřešovala firma Apple se svým přístrojem iPhone. Apple vydal svůj iPhone 4 s pěti megapixelovým fotoaparátem a velmi jemným Retina displejem s vysokým rozlišením v červnu roku 2010. Mobilní telefon s operačním systémem iOS 4 zahrnoval i řadu vylepšujících funkcí jako možnosti změny expozice, zoomu, inteligentní fotografování (automatické přizpůsobení kontrastu

⁵⁶ *European Photography 114, Artificial Intelligence – Self-Staging – Media Art.* Berlin: European Photography, 2023

⁵⁷ Table top = způsob fotografování produktů a potravin na desce stolu pro komerční a prodejní účely.

⁵⁸ LÁB, Filip. Postdigitální fotografie, 2021, s. 97

⁵⁹ SRB, Luboš. MOBILNET.CZ. Sony Ericsson C905: profil ve focení [online]. 2008.

Obrázek 26 Philippe Kahn: První mobilní fotografie

a vyvážení bílé) a zavedl i velmi populární fotografické filtry.⁶⁰ Čtyři měsíce po vydání iPhone 4 byla představena nová sociální síť určená pro sdílení fotografií – Instagram. Nová aplikace umožňovala uživatelům snadno pořizovat, upravovat a sdílet fotografie s ostatními a díky kvalitnímu fotoaparátu v iPhone 4 se tento duet stal velmi populárním.

Dnešní modely smartphonů přesahují svou kvalitou i některé digitální zrcadlovky. Model Samsung S24 Ultra, vydaný na začátku tohoto roku (2024), se pyšní pěti objektivy, z nichž hlavní má rozlišení 200 Mpx⁶¹. Všechny mobilní telefony přicházející dnes na trh využívají řady automatických úprav pro podpoření líbivosti výsledných fotografií. Modely Samsung i iPhone se pyšní sadou nástrojů poháněných umělou inteligencí, které mají zaručit zlepšení barevných tónů, snížení šumu a zvýraznění detailů. Některé funkce dokonce při použití extrémního zoomu přidávají pixely nebo automaticky prosvětlují obličej zachycené v protisvětle.

S použitím mobilního telefonu vznikají dnes denně miliony snímků nejrůznější povahy. Demokratické média dosáhla vrcholu, každý má ve své kapse přístroj, který už po uživateli nenárokuje znalosti fyzikálních veličin ani chemických principů. Pro jeho ovládnutí není třeba umět více než odemknout telefon, stisknout ikonu fotoaparátu a trefit se ukazovákem do kulatého pole simulujícího spoušť.

„Zatímco v roce 2010 se prodalo 121,46 milionu fotoaparátů, v roce 2019 to bylo jen 15,22 milionů. Oproti tomu chytrých telefonů se pak v roce 2010 prodalo 269,65 milionů, zatímco v roce 2019 to bylo již 15,22 miliard.“⁶²

I z důvodu nekonečně velkých cloudových úložišť se postupně s vývojem mobilní fotografie proměnily motivy, které s jeho pomocí zachycujeme. Telefony nám neplní jen důležité momenty hodné zapamatování – rodinné fotografie a půvabné západy slunce, jsou to i banality každodenního života; ofocené přípravy na zkoušku, povedená bábovka, záznam spotřeby na elektroměru. Ve složce „Fotky“ se navíc mísí autorská produkce se staženými obrázky, přeposlanými soubory i screenshoty oblečení z oblíbeného e-shopu.

VÝVOJ FOTOGRAFIE V REŽII SOCIÁLNÍCH SÍTÍ

Jak je patrné z vlastností i technických parametrů mobilních telefonů, mobilní fotografie je od prvopočátku spojena s okamžitým sdílením obrazů druhé straně i širší veřejnosti. Nástup nové sociální sítě Instagram v červnu roku 2010 byl raketový, během prvních dvou měsíců tato platforma dosáhla počtu jednoho

⁶⁰ MALIAROV, Michal. MOBILNET.CZ. Apple iPhone 4 Napočtvrté a úspěšně? [online]. 2010.

⁶¹ SAMSUNG. Novinka Galaxy S24 Ultra [online]. 2024.

⁶² LÁB, Filip. Postdigitální fotografie, 2021, s. 15

milionu uživatelů.⁶³ První roky se instagramová fotografie nesla se znamením filtrů a čtvercového formátu (do srpna roku 2015 to byl jediný povolený formát). Čtverec, pro fotografii spíše netypický, měl napodobovat polaroidové snímky a rychle se stal pro aplikaci rozpoznatelným prvkem. I po ustoupení od pevného poměru 1:1 Instagram dodnes povoluje jen určité poměry stran, a to především pro „spravedlivé“ rozdělení místa tvůrců na hlavní stránce. Není sem možné nahrát vyšší fotografii než v poměru 4:5, naopak u horizontálně orientovaných snímků toto opatření neplatí, je možné nahrát širokoúhlý snímek o rozměrech odpovídajících formátu až do 16:9.

Estetika sociálních sítí zásadně ovlivnila a stále ovlivňuje výtvarnou fotografii, a to jak obsahově, tak ve způsobu prezentace. Sociální média poskytují platformu pro okamžité sdílení vizuálních obsahů a umožňují fotografům prezentovat svá díla širokému publiku bez nutnosti prostředníka či formálního procesu výběru. Tato rychlost a snadnost sdílení přispívá ke vzniku nových trendů ve fotografii, zároveň však klade nároky na určité vizuální prvky, které mají potenciál zaujmout pozornost uživatelů. Díky tomu dochází k adaptaci estetických kódů, jako jsou filtry, úpravy nebo formáty vhodné pro konkrétní sociální platformy. Tlak na okamžitý efekt a atraktivitu může ovlivnit vizuální směr a rozhodování fotografů, kteří se snaží přilákat a udržet pozornost svých sledujících. Dochází zde tak k neustálé interakci mezi výtvarnou fotografií a prostředím sociálních sítí, které formuje nejen samotný obsah, ale i vnímání a interpretaci současné fotografické produkce veřejností.

SELFIE

Selfie, [selfí], či selfičko je nenáviděný i milovaný typ fotografického autoportrétu. Autor při něm sám sebe portrétuje pomocí digitálního přístroje či mobilního telefonu za účelem online sdílení a publikování na sociálních sítích jako jsou Facebook, Instagram, Twitter, Pinterest nebo Whatsapp. Selfie, na rozdíl od uměleckého autoportrétu, je ve společnosti často vnímáno negativně především pro svůj marnivý a narcistní charakter a pro časté snahy o přikrášlení vlastního já.

„Touha sdílet a být sdílen se projevuje výrobou obrazu.“⁶⁴

Nové slovo měl údajně použít mladý Australan v roce 2002. Po večírku upadl na schodech a fotografii svých zranění umístil na internet.⁶⁵ Princip zachycení sebe sama v obraze přitom ale sledujeme už od počátků výtvarného umění. Svě malířské autoportréty pořizovali Rembrant, Courbet, Van Gogh nebo Frida Khalo, ve fotografii byly jeho průkopníky Robert Cornelius či Nadar a věrnými zastánci

Obrázek 27 Robert Cornelius: První fotografická selfie, 1839

⁶³ ČTK. NOVINKY.CZ. Instagram existuje už deset let, používá jej 2,9 milionu Čechů [online]. 2020.

⁶⁴ BLÁHA, David; KOŘÍNKOVÁ, Anežka; POSPĚCH, Tomáš; RUBINSTEIN, Daniel; TRHOŇ, Ondřej et al. Skrze tebe vidím sebe, 2022, s.131

⁶⁵ ČT24. OBRAZEM: Nejznámější selfie [online]. 2014.

pak například Robert Mapplethorpe a Andy Warhol. Rozdíl mezi autoportrétem a selfie popsala fotografka Deana Lawson takto:

„Selfie je menší odvětví autoportrétu – rychlé a méně uvážené. Autoportrét uvažuje o niternosti umělce; je to chvíle pro sebereflexi, zastavení a pohled na sebe.“⁶⁶

Ať už se řadíme mezi zastánce či odpůrce selfie, jisté je, že se jedná o kulturní fenomén. Četnost používání termínu radikálně vzrostla rok po vzniku Instagramu a ke dnešnímu dni (3. 2. 2024) je pod tímto hashtagem na platformě nahráno 451 milionů snímků.

Obrázek 28 Selfie z předávání filmových cen Oscar, 2014

Za nejznámější selfie se považuje fotografie z předávání filmových cen Oscar z roku 2014 pořízená na telefon moderátorky Ellen DeGeneres. Na fotografii je zachyceno několik hollywoodských celebrit včetně Brada Pitta, Julie Roberts nebo Maryl Streep. (Podle deníku iDnes.cz je však možné, že nevznikla tak spontánně, jak to na videozáznamu z předávání vypadá, a že se možná jednalo o velmi propracovaný tah sponzora cen společnosti Samsung).⁶⁷

Obdobnou popularitu v počtu sdílení v rámci českého internetového prostředí má na svědomí moderátorka Emma Smetana. Její selfie s hořící katedrálou Notre Dame pořízené v dubnu roku 2019 se stala terčem posměchu a materiálem pro několik stovek meme⁶⁸ zpracování. Moderátorka (v té době členka vážené zpravodajské internetové televize DVTV) byla kritizována za svůj dramatický až teatrální výraz a celkovou nevhodnost užití selfie, prostředku určeného primárně k sebezprezentaci, v případě takto tragické události.

Obrázek 29 Parodované selfie Emmy Smetany, 2019

Na vzrůstající popularitu „selfiček“ reagovaly firmy vylepšením předního fotoaparátu na mobilních zařízeních a výrobou tzv. selfie tyče. Mobilní teleskopický stativ do ruky slouží k pořizování fotografií z větší vzdálenosti, čímž umožňuje zachytit širší obrazový úhel a začlenit do snímku více lidí nebo pozadí. Na trhu jsou dnes dostupné rozmanité druhy mobilních stativů s dálkovým ovládním, stabilním tripodovým⁶⁹ zakončením nebo tzv. osma – ruční stabilizátory obrazu. (Mít pár kusů mobilních stativů k dispozici považujeme pro výuku digitálně zaměřené výtvarné výchovy za velmi příhodné).

⁶⁶ WENDER, Jessie. THE NEW YORKER. Seeing Themselves: Photographers' Self-Portraits [online]. 2014.

⁶⁷ HRON, Michal. IDNES.CZ. Vznikla oscarová selfie spontánně? Samsung za ni vydal miliony [online]. 2014.

⁶⁸ Meme/mem = krátký, často vtipný obrázek, video, nebo text, který se rychle šíří a replikuje na internetu.

⁶⁹ Tripod = stativ, který disponuje třemi opěrnými nohami.

GESTA A MIMIKA

Trend selfie není pouze o fotografování sám sebe, ale také o přesném pózování, představování nejrůznějších gest a využívání mimiky. Duckface v roce 2013, gesto „peace“ v roce 2014, squinch a fish-gape⁷⁰ pro rok 2015. Ruka před obličejem v roce 2017, vítězné gesto Usaina Bolta v tomtéž roce nebo unuděný výraz po vzoru populární zpěvačky Billie Eilish trendující poslední tři roky. Sociální sítě tedy neovlivňují jen formu a estetiku fotografie, ale diktují i to, jak by se model měl tvářit, co je a není *cool*.

FLAT-LAY

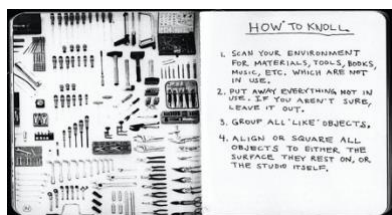
Zátiší, žánr výtvarného umění, zobrazuje statické objekty v aranžovaných kompozicích. Tyto kompozice mohou zahrnovat předměty neživé povahy jako ovoce, květiny, nádobí, jídlo nebo hudební nástroje, ale známá jsou i zátiší s mrtvými zvířaty nebo lebkami.

Flat-lay je styl fotografického zátiší, který se stal populárním na sociálních sítích mezi lety 2015-2016. Objekty jsou v něm pravidelně uspořádány na rovném povrchu a fotograf k nim přistupuje shora v úhlu 90 stupňů. Díky barevně jednotnému vzhledu, symetrické a esteticky příjemné kompozici je tento styl populárním zejména v marketingu a slouží pro komerční prezentaci produktů.

Přestože termín používáme relativně krátce, našli bychom v historii několik identických přístupů rovnání a zaznamenávání řady předmětů. Andrew Kromelow, pracovník v nábytkářském obchodě, ve své pracovní rutině zavedl kolem roku 1987 tzv. *knolling*. Výraz odvodil od názvu nábytkářské značky Knoll, která byla legendární výrobou velmi hranatého nábytku. Vždy na konci pracovní směny Kromelow prošel obchod a našel nástroje, které byly opomenuty. Poté je uspořádal na rovném povrchu tak, aby byly k sobě navzájem v pravém úhlu. Tento princip od něj „odkoukal“ sochař Tom Sachs a promítl jej do své umělecké praxe.⁷¹

Obrázek 30 Flat-lay fotografie

Obrázek 31 Tom Sachs: Ten Bullets Zine, 2009

⁷⁰ Obličejové pózy, při které má člověk/celebrita vypadat na fotkách mladší.

⁷¹ LYST. MEDIUM. The History of Knolling — Our Favorite Instagram Trend [online]. 2015.

TRAVELGRAM

Termín "travelgram" označuje fotografie nebo celé profily na sociálních sítích s cestovatelským zaměřením. Tyto profily prezentují vizuálně atraktivní scenerie, kulturní zážitky nebo dobrodružství z různých světových destinací. Travelgramy, spojující slova *travel* a *Instagram*, slouží k inspiraci ostatních uživatelů a sdílení „krásy světa“. Často obsahují hashtagy související s cestováním a reflektují rostoucí zájem o sdílení cestovatelských zážitků na online platformách.

Dobře míněný zájem se v posledních letech stává nebezpečným až likvidačním činitelem pro historicky důležitá a kulturně bohatá místa. Centra velkých evropských měst jsou zaplněna turisty, památky UNESCO čelí každou sezónou neudržitelnému náporu fotografujících mas, každý chce mít fotku s Eiffelovou věží v pozadí. Hashtag #eiffeltower na Instagramu pod sebou ke dnešním dnem skrývá 7,6 milionů příspěvků a pařížský monument se tak stává nejfotografovanějším místem světa.

Susan Sontag, americká spisovatelka, intelektuálka a kritička, věnovala pozornost fotografii ve svých esejích a knihách. V knize "O fotografii" (*On Photography*) z roku 1977 zdůrazňuje, že fotografie hraje klíčovou roli při utváření našeho vnímání světa a cestování. Zároveň však varuje před nebezpečím, které může spočívat v zobrazování cizích kultur a míst pouze skrze fotografický objekt. Poukazuje na to, že fotografie může vytvářet stereotypy, zkruslovat a zjednodušovat realitu.

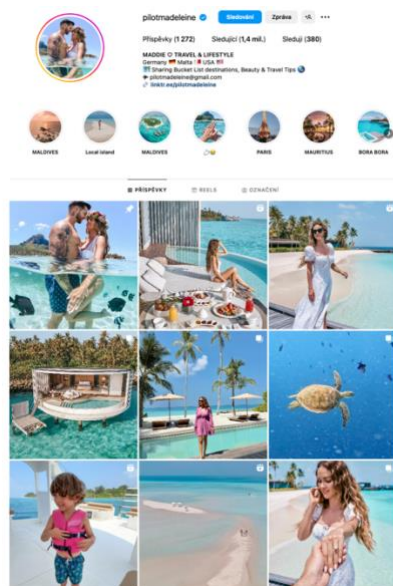
„Jako způsob potvrzování zážitků je fotografování zároveň způsobem jejich odmítání – omezením prožitků na honbu za fotogeničností, proměňováním zážitků v obraz v suvenýr.“⁷²

V kontextu cestovatelské fotografie Susan Sontag dále rozpracovává myšlenku, že fotografie může vést k poklesu citlivosti autora i diváka. Lidé, kteří cestují s fotoaparátem, mohou podle ní zaměřit svou pozornost příliš na zachycování obrazů namísto na samotné prožívání okamžiku.⁷³

Nakolik turismus ovlivňuje unikátní destinace a nakolik fotografie ovlivňuje naše vnímání takových míst? Oba fenomény, fotografie i turismus, se vyvíjely ruku v ruce, fotografové bývali součástí cestovatelských expedic již na počátku 20. století, pouze funkce konečných snímků se proměnila. Fotografie, která sloužila především k uspokojení touhy po dálkách se proměnila ve fotografii, která se tuto touhu snaží vyvolat. A když už na místě jsme, honba za „unikátním“ selfíčkem nás nutí otáčet se k památkám zády a vytvářet křečovitě usměvavé

⁷² SONTAG, Susan. *O fotografii*, 2002, s. 15

⁷³ Tamtéž.

Obrázek 32 Screenshot profilu @pilotmadeleine, 2024

grimasy. Skoro čtyřem stům lidí se mezi lety 2008 a 2021 stalo toto pnutí osudným, podle průzkumu zemřelo při pořizování dobrodružné selfie 379 lidí.⁷⁴

FACE FILTRY

Face filtry jsou digitální efekty nebo masky, které se aplikují na obličej osoby při používání funkce fotoaparátu v rozhraní konkrétní aplikace za účelem okouzlit, provokovat nebo rozesmát své diváky. Tyto filtry mohou měnit vzhled tváře, přidávat různé grafické prvky, upravovat barvu vlasů a rtů, nebo vytvářet interaktivní vizuální efekty. V současnosti jsou AR⁷⁵ doplňky běžně používány v sociálních médiích, mobilních aplikacích kosmetických značek a v různých online komunikačních platformách. Popularita obličejových filtrů výrazně vzrostla s nástupem chytrých telefonů a sociálních médií. První aplikací, která umožnila používání těchto filtrů, byl v roce 2011 Snapchat a jeho filtr psích uší s vyplazeným jazykem se velmi rychle stal ikonickým.

Dnes můžeme vidět sofistikovanější filtry, které využívají umělou inteligenci na rozpoznávání obličejů a mohou být součástí tzv. miniher. Instagramový filtr Cut fruit, inspirovaný mobilní hrou Fruit Ninja, například umožňuje hráčům krájet ovoce plovoucí ve vzduchu pomocí pohybu hlavou nahoru, dolů nebo do stran. Oproti tomu značka L'oréal Paris v roce 2020 představila svůj projekt „Signature Faces“ navržený pro video hovory. Účastníci díky němu měli mít možnost vylepšit si svůj vzhled při hovoru virtuálním make-upem, na jehož návržení spolupracovala významná britská makeup-artistka Val Garland (*1959) spolu s dvěma 3D umělci. K vytvoření tvaru každého efektu byly použity různé metody, 3D modelování až po kombinaci animovaných textur spolu s alfa maskami^{76, 77}

Umělecká komunita brzy pochopila, že obličejové filtry mohou být velmi efektivním nástrojem, jak získat divákovu pozornost a přenést na něj své umění, a to doslova. Britská malířka Prachi Gothi navrhla filtr, který fotografovanému přidá její abstraktní květiny kolem očí, na čelo a na tvář a svůj koncept okomentovala těmito slovy:

„Filtr poskytuje mému publiku jiný a personalizovaný zážitek ve způsobu, jakým dokážou interpretovat, zapojit se a spolupracovat na mé malbě.“⁷⁸

⁷⁴ *Fotograf magazine*. #46 turismus. Praha: Fotograf 07 z. s., 2023, ISSN: 1213-9602

⁷⁵ AR = Augmented Reality, v překladu Rozšířená realita, je spojení reálného světa s digitálními informacemi odehrávající se v reálném čase. Oproti virtuální realitě (VR) zde zůstává nezměněný obraz reálného světa.

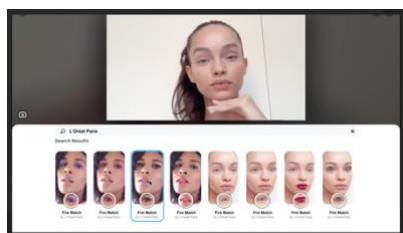
⁷⁶ Technika, která umožňuje selektivně zobrazit nebo skrýt části vrstvy

⁷⁷ L'ORÉAL PARIS. YOUR SELFIE GAME IS ABOUT TO CHANGE — L'ORÉAL PARIS IS LAUNCHING VIRTUAL MAKEUP FILTERS [online]. 2020.

⁷⁸ BABBS, Verity. THE BS ART REPORT. Face Filters: A New Way to Consume Contemporary Art [online]. 2021.

Obrázek 33 Ukázka nejoblíbenějších face filtrů, 2024

Obrázek 34 L'oréal Paris: Signature Faces, 2020

CINDY KUTÍKOVÁ

Česká designérka a nositelka ocenění Objev roku v Czech Grand design se navrhováním face filtrů zabývá od roku 2019.

„Osobně jsem nikdy nepatřila k fanouškům rozšířené reality, ale jelikož jsem aktivním uživatelem Instagramu, který je sám o sobě největším zdrojem face filtrů, tak právě rozšířená realita v této formě mě zaujala.“⁷⁹

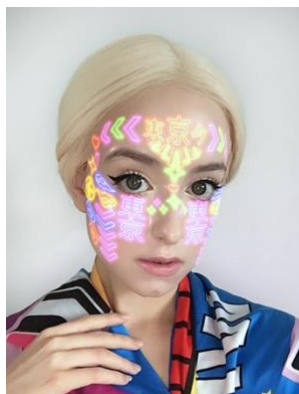
Fotografické filtry mají však také svou stinnou stránku, přemíra užívání zkrášlujících filtrů mění především u mladé generace názor na vzhled a na to, co je a není krásné – vybělené zuby, vystouplé lícni kosti, vykonturovaný a vyhlazený obličej doplněný o malý špičatý nosík... Stoupá tak počet plastických operací a z generace Z se postupně stává unifikovaná masa stejných tváří.

FILTRY A BAREVNOST

Filtry sloužící k rychlé úpravě fotografií tak, jak je známe dnes, mají své předchůdce ve fyzických skleněných či plastových destičkách, které se umísťovaly před objektiv fotoaparátu. V černobílé analogové praxi bylo jejich úkolem měnit jas barev podle požadavků autora. Použitím filtru určité barvy bylo možné zesvětlit tuto barvu a komplementární barvu k této naopak ztmavovat. (Chtěli bychom například modré nebe tmavší, volili bychom žlutý filtr.) Touto drobnou manipulací bylo tedy možné dosahovat určitého efektu nebo navození žádné nálady.⁸⁰

Fotografické filtry dnes (myšleno digitální úpravy pracující s přednastavenými hodnotami kontrastu, teploty, zabarvením, ostrostí...) mají za úkol přidat snímkům atmosféru, zvýšit „líbivost“ a také zamaskovat nedokonalost mobilní fotografie. Některé z fotografických filtrů přímo napodobují vzhled starých analogových fotografií a snaží se v divákovi vzbudit nostalgický dojem např. přidáním viněťace nebo nepravidelné textury. Nejoblíbenější filtry na platformě Instagram jsou Clarendon a Valencia. Clarendon dodává snímkům světlý a čistý vzhled, zabarvuje fotografie do studena a zdůrazňuje modré a šedé tóny, Valencia naopak dodává snímkům teplý vzhled s načervenalými tóny a je oblíben především pro portréty a krajinu.

Černobílá barevnost, typická pro většinu fotografií 20. století, je dnes chápána jako „ozvláštnění“. Často se k ní uchylují autoři, kteří chtějí, aby jejich snímky působily zajímavěji a umělečtěji nebo ti, kdo si neví rady s komplikovanými

Obrázek 35 Cindy Kutíková:
Infinity Icon, 2020

Obrázek 36 Ukázka instagramových filtrů

⁷⁹ SABO, Miro. VOGUE. Cindy Kutíková: Baví mě navrhovat face filtry, i když je sama nepoužívám [online]. 2021.

⁸⁰ STIBOR, Miloslav. Fotografie pro lidové školy umění, 1979. s. 88

postupy při vyvážení barevnosti a světelnosti obrazu. Pro dobrý výsledek je ale i dnes, v digitální éře, nutné rozhodnout se pro barevnost už při samotném pořizování fotografie.

„Je velký rozdíl ve způsobu přemýšlení a komponování, pokud chce autor výsledné fotografie barevné nebo černobíle.“⁸¹

FOTOGRAFICKÉ VÝZVY A TRENDRY

Na převážně vizuální platformě Instagram od jejího spuštění průběžně vznikají a zanikají nejrůznější fotografické challenge⁸² a trendy. Uživatelé v nich mají za úkol buď přijít s vlastním kreativním ztvárněním zadání nebo se pokusit o kontinuální plnění výzvy. K vzájemnému sdílení pokroku v plnění takových výzev pak dochází prostřednictvím hashtagů⁸³, zde jsou ty nejoblíbenější:

- #PhotoOfTheDay (neboli #POTD)
- #ThrowbackThursday (neboli #TBT)
- #SelfieSunday
- #BlackAndWhiteChallenge
- #365Project

Velký úspěch zaznamenal v roce 2023 na Tiktoku trend *Everything can be an album cover* zveřejňovaný pod hashtagem #albumcoverchallenge. Jeho účastníci se v krátkém videu za použití specifického filtru snažili dokázat, že každá – rozmazaná, bizarní i přihlouplá fotografie obstojí s příslušnou grafikou jako obálka časopisu. (Zahrnutí populárních trendů do výuky, s důrazem na jejich adaptaci a kontextové rozšíření, považujeme za funkční motivační prvek současné výchovy a vzdělávání).

INSTAGRAM JAKO FOTOGRAFICKÉ PORTFOLIO

Na Instagramu jsou dnes všichni. Vedle soukromých uživatelů zde mají své profily domácí mazlíčci, obchody, nadnárodní společnosti, zdravotnické instituce, galerie, ale i sami umělci. Sdílí se zde fotografie jídla pod kontroverzním hashtagem #foodporn, vyčištěné snímky z letních dovolených, nejčerstvější záběry z politických voleb. Pro výtvarníky a umělce je to ale také místo pro vlastní sebe prezentaci. Platformu se lidé aktivní v kulturním životě naučili rychle využívat jako vlastní portfolio, které má řadu výhod: je veřejné, bezplatné, nabízí služby přímého prodeje a má globální publikum, se kterým je možné kdykoli a odkudkoli komunikovat. Umělci zde publikují ukázky svých nejnovějších výtvarných

⁸¹ LÁB, Filip. Postdigitální fotografie, 2021, s. 80

⁸² Formát populárních výzev – kreativních/sportovních/seberozvojových – realizovaných a vzájemně sdílených na platformách sociálních sítí.

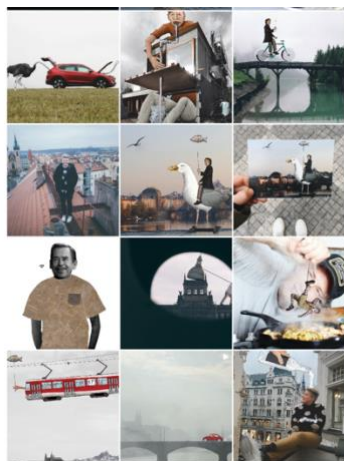
⁸³ Značka, která seskupuje obsahu s podobnou tematikou.

Obrázek 37 Příklad fotografického challenge zpracovaného pro účastníky zájmového kroužku fotografie

projektů, v rámci živých vysílání zvou veřejnost na právě otevřené výstavy nebo se zapojují do veřejných debat formou komentářů.

ELIŠKA PODZIMKOVÁ

Obrázek 38 Instagramová zed' Elišky Podzimkové

Česká výtvarnice Eliška Podzimková (*1992) si založila svůj instagramový profil v roce 2014. Pravidelně zde sdílela svou tvorbu – humorné multimediální ilustrace, jejichž základem byla vždy fotografie – a pomocí hashtagů postupně přibírala fanoušky. Na základě úspěšného instagramového portfolia ji v jejich dvaadvaceti letech oslovila filmová škola New York Film Academy s nabídkou vytvářet kreativní obsah pro sociální dítě, což se stalo zásadním bodem její kariéry.

„Když jsem poprvé začala používat Instagram, ani mě nenapadlo, že může člověk díky nějaké aplikaci získat tolik možností. Poznala jsem díky tomu plno lidí...“

„Instagram se v tomhle strašně vyvinul, obzvláště v Americe, kde si firmy hledají kreativní lidi na internetu, aby jim vymysleli nevšední obrázky nebo i celé kampaně. Přijde mi to jako skvělá varianta, kdy se utváří reklamní průmysl a konečně začíná využívat kreativitu lidí čím dál tím častěji.“⁸⁴

Ačkoli je Instagram velmi dobrý marketingový nástroj, neměl by být jedinou platformou, na které se současný umělec prezentuje. Většina autorů uvedených v této práci disponuje vedle aktivního instagramového profilu i vlastními webovými stránkami. Ty jsou oproti Instagramu, jehož prostředí považujeme za sterilní a zbytečně estetizované, opravdovou a upřímnou výpovědí o tvorbě. Autor na nich většinou spolupracuje s grafikem a programátorem a pomocí nejrůznějších funkcí (odpovídající barevnost, hravé animační prvky...) dosahuje komplexního vizuálního účinku. Statické podstránky jsou pak výkladní skříní neúspěšnějších projektů bez zbytečného nánosu vizuálního balastu.

Paradoxem prezentace výtvarných děl umělci na sociálních sítích je míra odezvy od fanoušků a kult sledovanosti/oblíbenosti. Být na Instagramu populárním fotografem bohužel neznamena být kvalitním tvůrcem. Většina současných uznávaných autorů a fotografických pedagogů aktivně přispívá na své instagramové zdi, avšak netěší se velkému zájmu sledujících. Profil renomované fotografky Bány Prášilové má ke dnešnímu dni 22,5 tisíc sledujících, fotografka a pedagožka Dita Pepe dosahuje na 4.151 sledujících a Roman Vondrouš, několikanásobný vítěz soutěže Czech Press Photo, na pouhých 1.398. Oproti tomu fotograf František Konopa, učitel regionálního významu, má na svém instagramovém profilu přes 44 tisíc sledujících a skoro 30 tisíc na platformě Facebook. Jeho fotografie uživatelé sociálních médií milují, pozitivně na ně reagují nejen svými lajkami, ale i desítkami podpůrných komentářů. Autor tvoří své

⁸⁴JANSOVÁ, Petra. AKTUÁLNĚ.CZ. Trendy k nám dorazí i s ročním zpožděním, říká Češka. Díky Instagramu pracovala pro Jamieho Olivera [online]. 2016.

fotografie vždy se záměrem zveřejnění, snaží se být skandální a využívá k tomu kontroverzní témata i vlastní nahotu. Přehnaně frekventovaná produkce ale bohužel ubírá Konopovi na autenticitě.

V době sociálních médií se počet sledujících stává klíčovým měřítkem úspěchu, avšak tato čísla často nejsou úměrná kvalitě práce majitele profilu. Algoritmy sociálních sítí preferují určité typy obsahu a omezují obsah jiný, což může vést k preferenci jednoduchých, líbivých snímků, obsahově vyprahlých až kýčovitých. Amatérští fotografové tak kvůli snaze získat co nejvíce sledujících nevědomky likvidují vlastní autentičnost a originalitu.

B. DIDAKTICKÁ ČÁST

VÝUKA FOTOGRAFIE V ČESKÉM ŠKOLSTVÍ

Jak již bylo zmiňováno v úvodu, autorka práce již několik let působí jako výtvarná pedagožka na víceletém gymnáziu a jako vedoucí volnočasového kroužku fotografie. Médium do výuky výtvarné výchovy zařazuje pravidelně a studentům představuje různé aspekty tradiční, digitální i postdigitální fotografie. Za základní cíl takové výuky považuje zrušení vnímání současné fotografie jako zautomatizované činnosti a její přijetí jako prostředku k interpretaci vlastní skutečnosti – student si má být vědom, že pomocí fotografie může tvořit a se světem tak „něco dělat“. Zásadní je pro ni také schopnost číst a chápat různost fotografických vyjádření v prostředí sociálních sítích, v reklamě, žurnalistice nebo v umění. Autorce se v pedagogické činnosti také osvědčilo vyučování principů umělecké kompozice primárně skrze médium fotografie. Ta nabízí efektivní prostředek pro předávání klíčových konceptů skladby jakéhokoliv obrazu (malba, kresba, plakát, obal knihy...) a umožňuje jasnou vizualizaci a ilustraci kompozičních pravidel, jako jsou rovnováha, rytmus či pravidlo třetin. Studium konkrétních fotografických příkladů usnadňuje studentům pochopení těchto principů a přenáší teorii do praxe. Výtvarná fotografie rovněž povzbuzuje studenty k aktivnímu experimentování s kompozičními prvky, což posiluje jejich schopnost vytvářet vizuálně atraktivní obrazy.

„Všechny výtvarné prvky, ať už tvarové, lineární nebo barevné, přispívají ve svém úhrnu a ve svých vzájemných vztazích k určitému „obsahu“ fotografie. Mít smysl pro tyto prvky a jejich vzájemná spojení znamená mít výtvarný smysl a ten je nezbytnou podmínkou umělecké fotografie.⁸⁵

Výuka fotografie dle autorky také poskytuje klíčový základ pro porozumění a rozvoj dovedností v oblasti animace a filmu. Principy fotografie, včetně kompozice a osvětlení, jsou přenosné a klíčové pro tvorbu vizuálního obsahu v různých médiích. Studenti získávají schopnost vyprávět příběhy pomocí vizuálního jazyka a porozumění technologiím jim dává tvůrčí svobodu.

FOTOGRAFIE V SOUČASNÉM RVP

Konkrétní zmínka o fotografii v Rámcově vzdělávacím programu pro druhý stupeň ZŠ obor Výtvarná výchova se objevuje v oddílu Očekávané výstupy a Učivo. Mimo to lze ale nalézt obsahy týkající se digitální fotografie i v části Člověk a svět práce, Digitální kompetence, Mediální výchova a Audiovizuální výchova (doplňkový předmět).

⁸⁵ STIBOR, Miloslav. Fotografie pro lidové školy umění, 1979. s. 19

V následujících kapitolách autorka volně interpretuje RVP⁸⁶ a konkretizuje jeho výstupy ve vztahu k médiu fotografie.

VÝTVARNÁ VÝCHOVA

Předmět Výtvarná výchova klade na studenta druhého stupně základní školy nároky, aby zachycoval jevy a procesy v proměnách a vztazích různými metodami ze současného umění – např. fotografií. V rámci Učiva student rozvíjí svou smyslovou citlivost a vnímá účinky obrazových (fotografických) vyjádření, vlastní subjektivitu pak uplatňuje v několika disciplínách včetně média fotografie.

ČLOVĚK A SVĚT PRÁCE

Další zmínka o fotografii, tentokrát již konkrétně digitální, je uvedena v oddílu Člověk a svět práce. Tato oblast je povinná pro vyšší ročníky druhého stupně ZŠ a postihuje široké spektrum pracovních činností a technologií, vede žáky k získání základních uživatelských dovedností v různých oborech lidské činnosti a přispívá k vytváření životní a profesní orientace žáků. V oddílu Využití digitálních technologií jsou stanoveny očekávané výstupy, které po žákovi požadují ovládní funkce digitální techniky, diagnostikování a odstranění problémů při jejich provozu. Žák by měl také umět vzájemně propojit digitální zařízení (v oboru fotografie za to můžeme pokládat přesun souborů z SD karty do PC, na flash disk, jejich odeslání pomocí Bluetooth nebo promítání skrze projektor). Explicitně jsou zde zmíněny i mobilní technologie a jejich využívání, ochrana techniky před poškozením a dodržování hygienických a bezpečnostních pravidel. V rámci počítačových programů by měl být žák schopen fotografie upravit a archivovat.

DIGITÁLNÍ KOMPETENCE

Digitální kompetence je nově přidanou v pořadí osmou klíčovou kompetencí v RVP ZV a její rozvíjení má být podporováno ve všech vyučovaných oblastí a předmětech. Na konci základního vzdělání by dle ní každý žák měl disponovat následujícími dovednostmi, které lze vztáhnout i k digitální fotografii: ovládat běžně používaná digitální zařízení, aplikace a služby a samostatně se rozhodovat o vhodnosti jejich užití. Žák by dále měl získávat, vyhledávat, kriticky posuzovat, spravovat a sdílet data vhodnými postupy. Vytvářet a upravovat digitální obsah, kombinovat různé formáty a vyjadřovat se pomocí digitálních prostředků. V neposlední řadě pak chápat význam digitálních technologií pro lidskou společnost a být ochoten seznamovat se s jejich inovacemi.

⁸⁶ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2023.

DIGITÁLNÍ KOMPETENCE VE VÝTVARNÉ VÝCHOVĚ

Webová stránka revize.edu⁸⁷ nabízí tři příklady využití digitální kompetence ve výtvarné výchově:

- *vedeme žáky k užívání různorodých vizuálně obrazných prostředků včetně digitálních technologií při vlastní tvorbě, k nalézání neobvyklých postupů a různých variant řešení*
- *vedeme žáky k sdílení a prezentaci tvůrčího záměru, témat a výsledků tvůrčí práce v rovině tvorby, vnímání a interpretace*
- *vedeme žáky k vyhledávání a sdílení inspiračních zdrojů, uměleckých děl i běžné produkce s respektem k autorství a autorským právům*

MEDIÁLNÍ VÝCHOVA

Průřezové téma Mediální výchova je realizováno napříč předměty a dává si za cíl vybavit žáky základní úrovní mediální gramotnosti – rozumět pozici médií ve společnosti, umět zpracovat a využít podněty přicházející z médií, umět vyhodnotit sdělení z hlediska záměru a také být odolný vůči manipulacím.

Obsahy týkající se fotografie můžeme nalézt ve vztahu Mediální výchovy ke vzdělávací oblasti Umění a kultura. Žáci by se měli učit dešifrovat specifickou "řeč" symbolických kódů, které média používají, a jejich kombinací zahrnující nejen slovní projev, ale i obrazy a zvuky. Fotografie, jakožto jedna z forem vizuálního umění, hraje v tomto procesu významnou roli. Pomáhá studentům rozvíjet schopnost vnímat, interpretovat a kriticky hodnotit umělecká díla i běžné mediální produkty. O fotografii je vhodné mluvit jako o médiu, které odjakživa balancuje na pomezí obrazu přímé reality, pravdy, manipulace a lži.

Propojení mediální výchovy s digitálními technologiemi klade důraz na témata spojená s mediální komunikací, bezpečností online sdílení a minimalizací rizik spojených s digitálními médii. Je důležité učit studenty rozlišovat mezi soukromou a veřejnou komunikací a zdůrazňovat naléhavost neustálého kritického posuzování informací a sdělení, což je obzvláště důležité v době, kdy jsme neustále zaplaveni informacemi z různých zdrojů. Studenti by si měli být vědomi rizik spojených se sdílením vlastních (nebo cizích) fotografií na internetu a přistupovat k této aktivitě (sdílení) vědomě a bděle.

Pro plné začlenění žáků do mediálního světa je dle RVP také nutné vytvářet příležitosti a podmínky pro tvorbu mediálního obsahu a uvědomělé používání různých vyjadřovacích prostředků a kreativních metod – fotografie v takovém případě může sloužit např. jako dokumentace školní akce či zajímavé aktivity ve

⁸⁷ NPI. Výtvarná výchova a digitální technologie [online]. 2023.

třídě, studentské skupiny se také mohou starat o instagramový profil školy (novodobá verze školního časopisu).

FILMOVÁ/AUDIOVIZUÁLNÍ VÝCHOVA

Doplňující vzdělávací obor, Filmová/audiovizuální výchova, je součástí oblasti Umění a kultura Rámcově vzdělávacího programu od roku 2010. Ačkoli není předmět v našem prostředí stále příliš rozšířený, jeho zastánci pravidelně publikují články na webu filmvychova.cz, pořádají kurzy pro pedagogy a minulý rok se zasadili o vydání zásadní knihy předmětu: *Filmouka: Průvodce světem filmu a audiovize*. Filmová a audiovizuální výchova pracuje s fotografií nejčastěji jako s přípravným formátem pro pozdější audiovizuální dílo nebo jako nástrojem pro pochopení základů výstavby obrazu.

V rámci druhého stupně žák skládá filmový záběr a stejně jako u fotografie si volí jeho velikost, úhel a obsah. Dále užívá účinky světla a barevnosti jako výrazových prostředků, pracuje samostatně s kamerou nebo fotoaparátem a na základě zkušeností rozeznává základní rozdíly mezi zrakovým vjemem jasové reality a její reprodukcí. Při tvorbě animací žák pracuje s fotografií jako hlavní složkou výroby pohyblivého obrazu a v rámci dalších rozmanitých činností hodnotí estetické kvality všech obrazových prvků záběru.

REVIZE ICT

V Rámcově vzdělávacím programu pro základní vzdělávání došlo v roce 2021 k vyškrtnutí celého jednoho předmětu – Informační a komunikační technologie, ten byl nahrazen předmětem Informatika. Ačkoliv zní oba názvy předmětů podobně, obsahově se velmi liší. Nová Informatika je především o informačním myšlení – programování, algoritmicizaci, kódování a robotice. Obsahy zaměřující se na uživatelskou znalost softwarových programů, které byly předchozí Informatice vlastní a kde se autorka této práce poprvé setkala s úpravou digitální fotografie, animací, 3D modelováním, formátováním textu nebo ovládáním početních tabulek (Excel), nově zastřešuje Digitální kompetence. Ta má být uplatňována napříč všemi předměty – formátování textu spadá nyní do kompetence Českého jazyka, výpočty v Excelových tabulkách do Matematiky. Výtvarné výchově tedy logicky náleží obsahy spadající do vizuální sféry bývalého předmětu IVT jako je rastrová a vektorová grafika, grafický design, digitální animace, fotografie a její úprava, záznam videa a jeho střih. Zda a v jakém rozsahu se tyto obsahy skutečně přesouvají není zatím jasné, otázkou je i digitální připravenost výtvarných pedagogů a časová dotace předmětu (v některých osmých a devátých třídách je to nyní pouze jedna hodina týdně). Přesto takový krok autorka hodnotí jako logický a vedoucí ke zlepšení vizuální citlivosti dětí.

POHLEDY PEDAGOGŮ NA VÝUKU FOTOGRAFIE

Za ideální příklad propojení všech dimenzí fotografie autorka považuje knihu Miloslava Stibora *Fotografie pro lidové školy umění*⁸⁸, poprvé vydanou v roce 1976. Ta podává definici fotografického obrazu, věnuje se jeho obsahové i formální stránce, popisuje historický vývoj média a důsledně pokrývá i technické zázemí dané doby. To vše ilustruje kvalitními ukázkami autorů, jejichž tvorba patří dodnes mezi světovou špičku výtvarné fotografie, a právě to ji odlišuje od tisíců dalších fotografických příruček, které jsou na trhu dostupné. Takové knihy mají sice lákavé názvy: *Naučte se vidět kreativně*, *Digitální fotografie pro děti*, *Škola fotografování pro kluky a holky*, *Neobyčejné snímky obyčejných scén*, avšak jejich obsah se opírá o pouhé technické návody doprovázené ilustračními snímky banálních až kýčovitých momentů.

Technickou stránku média upřednostňují ve výuce autoři článku *Fotografie jako téma výtvarné výchovy, fyziky i ICT* publikovaného na metodickém portálu RVP.cz. Za zásadní považují osvojení si termínů a technických záležitostí, ovládnutí digitálního fotoaparátu se schopností si přístroj sám zvolit a také seznámení se s programy, které umožňují základní úpravu snímků. Za důležité z výtvarné oblasti považují řešení kompozice a zlatého řezu a vyzkoušení si základních žánrů – zachycení pohybu, krajiny, portrétu či makro snímku.⁸⁹

S interpretací a vlastní tvorbou fotografického obrazu pracuje ve své koncepci pedagog Jan Šmíd. Ve své disertační práci *Fotografie, vizualita a výtvarná výchova* upozaduje technické parametry a fotografie je pro něj primárně způsobem, jak reflektovat svět. Fotografický obraz je zde nástrojem komunikace schopným říkat, vyprávět a dělit se o pohledy na svět.⁹⁰

„Pravá podstata umění fotografie není ve stisknutí spouště, je mnohem složitější a člověk se jí mnohdy dlouho učí. Technologicky dokonalý fotoaparát umožňuje dělat stejně tak hloupě obrázky jako i dokonalé fotografie, hodné prezentace v renomovaných galeriích. Stejně tak, dokonalá fotografie se dá pořídit i nejprimitivnějším fotoaparátem z dob našich dědečků či prababiček. Tím absolutním médiem nadále zůstává sám fotograf, jedině ten rozhoduje o tom, jaký záběr pořídí a do jaké míry se ztotožňuje s jeho prožitky.“⁹¹

Štěpánka Bielešová v kapitole *Téma fotografie v kontextu současné výtvarné pedagogiky a filozofie* stanovuje kreativu, imaginaci a interaktivitu jako základní prvky při edukaci o fotografii a procesu jejího vytváření, už v prvním odstavci však

⁸⁸ STIBOR, Miloslav. Fotografie pro lidové školy umění, 1979.

⁸⁹ ČERNÁ, Monika. Fotografie jako téma výtvarné výchovy, fyziky i ICT, 2011

⁹⁰ ŠMÍD, Jan. Fotografie, vizualita a výtvarná výchova, 2008, s. 8.

⁹¹ Tamtéž, s.12.

přiznává, že je fotografie stále vnímána spíše jako doplňková forma uměleckého školství.⁹²

Na konferenci v říjnu 2020 „Digitální gramotnost napříč obory a nová informatika“ hovořila Markéta Pastorová o tématu Výtvarný obor a digitální technologie. Zmiňovala, že digitální technologie jsou jedním z prostředků široké nabídky, se kterou umělecké obory pracují – a jsou to zároveň praktické disciplíny. Zajímavým fenoménem je dle Pastorové mimoškolní tvorba žáků digitálních (potažmo digitálně-vizuálních) obsahů a akcentuje nutnost s touto nerefektovanou produkcí „vizuálního smogu“ pracovat v rámci školních hodin. Závěrem zdůrazňuje, že myšlení o technologiích bychom měli nahrazovat myšlením v technologiích.⁹³

POHLEDY FOTOGRAFŮ NA VÝUKU FOTOGRAFIE

Jak na výuku fotografie pohlíží sami fotografové? Jaké vědomosti, znalosti a dovednosti považují za zásadní? Které aspekty fotografie by dle nich měli výtvarní pedagogové svým studentům předávat? V této kapitole autorka představuje názory současných fotografů, pedagogů a teoretiků fotografie na výuku média v rámci základního vzdělávání. Motivací ke zpracování této kapitoly jí byla uzavřenost a jednostrannost pohledů pedagogů, potřeba vhledu odborníků z praxe a také nalezení a označení společných klíčových bodů témat obou stran. Rozhovory byly prováděny jak osobně, tak na základě e-mailové korespondence a zahrnují autory různého věku i zaměření.

KATEŘINA SÝSOVÁ (*1993)

Kateřina Sýsová je nositelkou ocenění 2. místa v kategorii Osobnost mladé české fotografie do 30 let za rok 2020. Její práce zahrnují inscenované obrazy, kde často sama pózuje nebo zapojuje své přátele. Vynikají smyslem pro nadsázku a drobné detaily. Je známá svou nápaditostí v režii performancí pro knihu Kukbuk (hravý průvodce českými zvyky a stolováním), podílela se na přípravě knihy Aby po nás něco zůstalo (nakladatelství Práh, 2021) a přispěla k úspěchu Ateliéru fotografie II, který získal Hlavní cenu za projekt Myslitelé v rámci přehlídky Designblok 2021. Za její největší projekt lze považovat kurátorskou přípravu výstavy Skrze tebe vidím tebe sebe v galerii 8smička v Humpolci, ze které tato práce hojně čerpá.⁹⁴ Dnes Sýsová pořádá workshopy pro fotografy a v rámci nich autory vede k jinému – kreativnějšímu a svobodnějšímu přemýšlení nad obrazem.

Obrázek 39 Kateřina Sýsová, Kuře na paprice ze série Kukbuk, 2020

⁹² BIELESZOVÁ, Štěpánka. Výchova a vzdělávání dospělých v oblasti fotografie, 2014, s. 17.

⁹³ NPI. 03 / PaedDr. Markéta Pastorová, NPI, Výtvarná výchova [video záznam konference]. 2021.

⁹⁴ ASOCIACE PROFESIONÁLNÍCH FOTOGRAFŮ. Osobnosti české fotografie: Kateřina Sýsová [online]. 2021.

„Je důležité nestavět výuku na klasickém pohledu, tedy co je správně a co špatně. Největší chyba dle mého je, když jsou díla žáků oznámkovaná na základě toho, jaké dílo se nejvíce blíží originálu. Místo hodnocení toho, které dílo nejvíce vyjadřuje emoci jako artefakt. Umění by mělo umožnit přistoupit k tématům kriticky, a to ve výuce výtvarné výchovy dle mého chybí.“

„Pedagogové by měli především podněcovat kreativitu. Ukazovat techniky je samozřejmě taky důležité, stejně jako osvojení si způsobu práce s fotoaparátem, expozicí. Pravidla klasické fotografie by měla být odrazovým můstkem při výuce, zároveň je však dobré ukazovat, že tyto principy je možné narušovat. Jako příklad mohou sloužit světoví fotografové, kteří pracují s přeexponováním scény. Je dobré studentům ukazovat rozmanitou škálu možností a nechat je zkoušet a nalézat narativ v jednotlivých technikách.“

„Domnívám se, že pedagog by měl klást důraz na proces, a ne na pouze výsledek. V hodinách by se mělo řešit, jak žáci k dílu došli, proč zvolili dané materiály, jak pracovali s jednotlivými úvahami a technikami. Studenti by si z hodin měli odnést, že určité myšlenky lze vyjádřit určitými postupy. Proces tvorby je to nejdůležitější, stejně jako uvažování a volnost tvorby a vzájemný respekt k tomu, že každý chce vytvořit dílo jinak. Pedagog by měl ukazovat možnosti, a ne definovat, kudy je nutné jít.“

JOSEF MOUCHA (*1956)

Josef Moucha je český fotograf, teoretik fotografie, novinář, spisovatel a pedagog. Studoval filmovou žurnalistiku a periodický tisk na Fakultě žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze, během studií začal vystavovat vlastní fotografie a publikovat články o fotografii. V roce 1991 spoluzaložil galerii Pražský dům fotografie. V letech 1990–1995 byl redaktorem Revue Fotografie, posléze pololetníku Fotograf (2002–2007). V současnosti působí jako pedagog Institutu tvůrčí fotografie Slezské univerzity v Opavě. Pravidelně přispívá do časopisů FOTO, Host, Historická fotografie a Fotonoviny. Ve svých fotografiích kombinuje pohled žurnalisty zaměřeného na fakta, pedagoga s širokým teoretickým přehledem a výtvarníka. Jeho dílo osciluje mezi dokumentárním a subjektivním přístupem, což je patrné například v sérii "Výcviková rota, Mošnov (1982) nebo cyklu Doličné okamžiky (1974-1992), v němž zpracovával specifickou vizualitu socialistického realismu. V jeho cyklu Vacilando se projevuje rozpor mezi popisnou realitou a zkráslivěním, které vytváří manipulaci s formátem a dvojexpozicemi.

„Žactvo má v daném věku řadu praktických zkušeností s mobilním fotografováním i se sociálními sítěmi. Částečně také s úpravami fotografií. V tomto směru by měl každý dostat pokročilejší lekci včetně modelů instruování umělé inteligence. Cílem není jenom výkonnost, nýbrž i to, aby si od mládeže všichni uvědomovali sotva postřehnutelné překrývání záznamů reálu s jejich upravenými verzemi anebo dokonale simulovanými obrazy.“

Obrázek 40 Josef Moucha: Portland, Oregon, 2001

„Každopádně pokládám veledůležité varovat před vedlejšími účinky sdělování a jeho bumerangovými efekty. Je třeba mít na paměti, že nad vším, co řekneme, ukážeme či jakkoli sdělíme, můžeme ztratit kontrolu. Nevíme, zda, nakolik – a případně kdy – se to může obrátit proti nám, ať už z případného záměru, nebo samovolně. Sdělováním vytváříme vlastní stopy. Jistěže se tak vyjadřujeme a někým se tím stáváme, ale také přicházíme o soukromí. A nejde při tom výlučně o fotografování a o jím znázorněné situace. I výroky mohou měnit významy. Jednak tím, že si každý příjemce vykládá sdělení po svém, jednak působením času. To, co jsme sami chtěli ukázat celému světu, bychom třeba pojednou rádi vzali zpět, ale je-li to jednou venku, sotva to půjde vrátit...“

„Nejspíš by se žactvo mělo rovněž seznámit s ukázkami výsledků rozmanitých způsobů fotografování v doprovodu základních informací.“

ŠTĚPÁNKA STEIN (*1976)

Fotografka a pedagožka Štěpánka Stein se specializuje na dokument, portrét, reklamní a módní fotografii. Od přelomu tisíciletí tvořila v autorské dvojici s fotografem Salimem Issou, společně realizovali řadu úspěšných projektů včetně série Mimo limit (2000) nebo New Castle (2005). V roce 2006 vydali publikaci Národní divadlo, zachycující portréty zaměstnanců a atmosféru zákulisí vážené instituce, a v rámci několika let dokumentovali život vietnamské komunity v Sapě (výstavní projekt Little Hanoi) nebo prostředí proměňujícího se Karlína. Stein v současné době vede obor Módní fotografie na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, působí jako externí pedagožka na Institutu tvůrčí fotografie Slezské univerzity v Opavě a do roku 2022 vedla spolu s Václavem Jiráskem Ateliér Fotografie II na UMPRUM. Je držitelkou několika ocenění, včetně Czech Press Photo a Czech Grand Design, její práce se objevují v publikacích, na tamních i zahraničních výstavách a v prestižních časopisech jako Harper's Bazaar.⁹⁵

„Obrovská výhoda oboru fotografie spočívá v tom, že je to obor velmi mladý a není potřeba jej dlouho a podrobně vysvětlovat, jako jiné obory výtvarného umění. Edukace by tedy měla probíhat jak teoreticky, tak prakticky. Pro studenty je důležitá praktická část, a ta se dnes už dá pojit nejen s fotografií, ale také s videem. Fotografické technologie se vyvíjí a většina fotoaparátů má skvělé parametry i na natáčení krátkých videí. Obecně si myslím, že je důležité, aby žáci základní školy měli výuku založenou řemeslně a hapticky, propojení mozek-ruka-kreslím-vytvářím může působit i terapeuticky, na druhou stranu žijeme v době, kdy vizuální kultura je z velké části tvořená fotografií a pokud v ní žáci nebudou edukováni, nebudou pak dobře číst vzorce či klíče, které jim společnost vysílá.“

⁹⁵ ZEMANOVÁ, Kateřina. ČT ART. FOTOGRAFOVÉ V HLEDÁČKU. ŠTĚPÁNKA STEIN: OBJEKTIVNÍ DOKUMENT NEEXISTUJE [online]. 2021.

Obrázek 41 Štěpánka Stein a Salim Issa: Changing faces, 2006

Jsme obklopeni sociálními sítěmi a veřejným prostorem a všude, všude, jsou fotografie.“

TOMÁŠ JIRÁČEK (*1989)

Tomáš Jiráček v současné chvíli dokončuje magisterské studium na Institutu tvůrčí fotografie v Opavě, žije se portrétní a produktovou fotografií a poslední rok také jako majitel, kreativní ředitel a kurátor nově vzniklé galerie v centru Prahy Teleport. Teleport je galerie a zároveň knihkupectví, které spojuje mladou českou fotografii a další formy umění. Galerie se snaží být novátorským prostorem s newyorským stylem, který nabízí platformu pro současnou generaci fotografů a designérů a dává si za cíl stát se komunitním centrem pro všechny milovníky fotografie.

„Žáci na základní škole by měli být více seznámeni s fotografií v širším kontextu. Měli by ji vnímat nejen jako prostředek pro dokumentaci událostí nebo obsah pro sociální síť, ale také jako důležité médium s bohatou historií a různými využitími. Je klíčové, aby žáci pochopili vývoj fotografie a její vzájemné propojení s uměním, vědou a každodenním životem. Například ukázat, jak fotografie ovlivňuje každodenní život, ovlivnila vývoj ostatních oborů, přispěla (a přispívá) k vědeckým poznatkům. Je také důležité, aby žáci získali povědomí o různých přístupech a možnostech v oblasti fotografie. Neměli bychom podceňovat i výběr kvalitních pedagogů v oblasti fotografie a věnovat jim stejnou pozornost jako pedagogům v ostatních předmětech. Za zásadní považují prezentovat fotografii žákům jako něco, co není pouze o technických pravidlech a složitých postupech, které by je mohly odradit. Měli bychom hledat způsoby, jak podnítit zájem a kreativitu žáků vůči fotografii a integrovat fotografii do výuky ostatních předmětů a nabídnout žákům různé příležitosti, jak se s ní seznámit. Může to být například využití fotografie jako ilustrace literárních děl nebo spolupráce na školní propagaci, která může přinést prospěch všem zúčastněným stranám a také rozšířit obzory žáků v oblasti grafického designu.“

SHRNUTÍ

Podle Rámcově vzdělávacího programu by měl žák získat v rámci svého studia rozsáhlé znalosti o fotografii, zahrnující snad vše kromě povědomí o historii vynálezu. Měl by se seznámit nejen s fotografickým přístrojem a jeho ovládním, ale měl by být schopen provést i základní úpravy obrazu a získat povědomí o bezpečném sdílení digitálních dat. Také by měl fotografii vnímat jako prostředek pro své vlastní výtvarné vyjádření a jako nástroj mediálního světa. Současně má být schopen číst a interpretovat fotografické obrazy v kontextu technickém, uměleckém a společenském. Pravdou však je, že práce s fotografií není ve většině případů systematickou součástí výuky, přestože je podkladem ke studiu a součástí prezentací většiny vyučujících napříč různými předměty (historické snímky v dějepise, mikroskopické záběry v biologii nebo dokumentární záběry v zeměpise...).

Již několik let pracují výtvarní pedagogové s fotografií jako nástrojem vzdělávání. Každý z nich však přistupuje k této disciplíně z jiného úhlu pohledu. Někteří se zaměřují na technické aspekty fotografie, jako je ovládání fotoaparátu a práce s editačními softwary. Pro další je klíčová vlastní tvorba, kde se studenti učí aplikovat různé žánry fotografie a dodržovat kompozici. Existují i pedagogové, kteří se soustředí na uměleckou fotografii a používají ji jako zdroj inspirace a objekt interpretace. Výtvarná výchova sama o sobě nemá dostatečné prostředky ani časové zdroje k tomu, aby pokryla všechny aspekty fotografie. Její běžný rozsah vyučovacích hodin je omezen na 2 hodiny týdně v 6. a 7. ročníku a jednu nebo dvě hodiny v 8. a 9. ročníku. Proto také není možné očekávat, že učitel výtvarné výchovy bude schopen podrobně pokrýt všechny aspekty fotografie (je samozřejmě nutné, aby se děti v hodinách Vv věnovaly i jiným uměleckým technikám).

Názory fotografů získané pomocí rozhovorů nejsou v rozporu s názory výtvarných pedagogů a velmi dobře reflektují současný stav digitálních technologií. Kateřina Sýsová přichází s myšlenkou učit o technice a také učit se ji překračovat, Josef Moucha upozorňuje na rizika generovaných obrazů a problematiky sdílení fotografických obsahů, Štěpánka Stein považuje fotografii za základ naší současné kultury a doporučuje pracovat i s videem a Tomáš Jiráček by ve výuce více akcentoval vliv fotografie na vědní disciplíny.

Kromě obsahu zmiňované knihy Ladislava Stibora, nepojednává nikdo o historii média. Stejně téma v knize *Myslet fotografii (Česká fotografie 1938–2000)* nastiňuje i Tomáš Pospěch. V kapitole *Absence fotografie v českém dějepisném umění* píše, že tvůrčí fotografie byla po větší část zpracovávaného období marginalizována jako umělecké řemeslo a v prostředí historie umění byla téměř zcela opomíjena. (Zabývaly se jí jen populárně-odborné časopisy, kde byla ceněna jako projev amatérské činnosti nebo uzavřené pracoviště v prostředí FAMU.) Ve svém textu dochází k závěru, že situaci by mohlo pomoci současné chápání dějin jako asynchronních proudů historie a trefné je i jeho přirovnání absence dějin fotografie k absenci jiných vzdálenějších proudů výtvarného umění v českých dějepisných knihách (umění Východu, Asie, Ruska...)⁹⁶

V současné době se předmět Fotografie vyučuje na všech pedagogických fakultách v rámci přípravy výtvarných pedagogů. Na toto téma se píše bakalářské i diplomové práce i články do odborných časopisů. Přesto se ale do výuky v praxi pouští jen zlomek vyučujících. Zahrnování fotografických procesů do výtvarné výchovy je pro některé učitele přirozené především z hlediska dokumentace

⁹⁶ POSPĚCH, Tomáš. *Myslet fotografii: česká fotografie 1938-2000*, 2014, s. 244.

tvorby v hodinách, vytváření studentských portfolií, zaznamenání výstav, performance a netrvalých děl.

Pozitivním zjištěním této kapitoly je, že i přes určitou nedokonalost a nekomplexnost, existuje v českém školství aktivní práce s fotografií, probíhá zde na toto téma diskuse a formují se i představy o jejím budoucím uplatnění. Každý z výše uvedených přístupů přispívá k pestrosti výtvarné výuky a umožňuje studentům objevovat různé aspekty tohoto vizuálního média.

SOUHRN POZNATKŮ A DOPORUČENÍ PRO VÝUKU

SOUČASNÉ FOTOGRAFIE

VYBAVENÍ

Minimum škol disponuje fotografickým vybavením pro celé třídy a pro drobné aktivity a etudy do 90 minut považuje autorka využití digitálních fotoaparátů typu DSLR za nadbytečné. Manipulace s nimi je obtížná, z hlediska poškození drahého přístroje riziková a co se týče přesunu dat, časově náročná. Mnohem vhodnější je proto z našeho pohledu využití osobních mobilních telefonů. (Jak je zmíněno výše, technologický pokrok nám již umožňuje tímto způsobem pořizovat velmi kvalitní snímky vhodné i pro tisk.) Navzdory obecné představě, že používání mobilního fotoaparátu je intuitivní a snadné, z autorčina pozorování vyplývá, že studenti často nemají dostatečné znalosti o funkcích svých mobilních telefonů, zejména pokud jde o ovládání integrovaného fotoaparátu. Za základní dovednosti v oblasti mobilní fotografie považujeme schopnost změny formátu fotografie na čtverec nebo panorama, schopnost přepnutí do černobílého režimu, aktivaci fotografické mřížky (pro lepší kompozici), schopnost účinně ovládat expozici pomocí posuvníku a také rozumět omezené nabídce postprodukčních mobilních úprav (co způsobuje posuvník jas a kontrast, teplota, stíny, sytost...).

Pro stoprocentní komfort účastníků při aktivitě zahrnující fotografování je nutné zajistit rovnoměrný přístup ke stejné či podobné technice. Autorka doporučuje si tedy při kontaktu s novou skupinou žáků co nejdříve udělat přehled o jejich vybavenosti, případně být nápomocni vypůjčením školní techniky.

SOFTWARE

Úprava fotografie byla do Revize ICT obsahem předmětu Informační a komunikační technologie. Po absolvování tohoto předmětu měl být žák na konci základního vzdělání schopen *pracovat s obrázkem v textovém a grafickém editoru, ovládat práci s grafickými editory a uplatňovat základní estetická a typografická pravidla při práci s textem a obrazem.*⁹⁷

Obrázek 42 Kryštof Kintera, asambláž z výstavy Nervous Trees, Galerie Rudolfinum, 2017

⁹⁷ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online], 2017, s. 40.

Obrázek 43 Příklady zadání úpravy fotografií v rámci hodin informatiky: narovnání linií, vymazání kabelu, regionální desaturace

V rámci výuky osmých a devátých ročníků se žáci pod vedením pedagogů učili o typech grafických souborů, v licenčně zakoupených programech jako Zoner Photo Studio nebo Gimp pak zkoušeli základní úpravy fotografie. Běžné úkony zahrnovaly ořez fotografie dle zásad zlatého řezu, úpravu soudkovitého zkreslení, změnu jasu, kontrastu a teploty obrazu a drobné manipulace a opravy zahrnující např. redukci červených očí, selektivní odbarvení, duplikaci objektů (oken na domech), mazání rušivých elementů (drátů, komínů) nebo skládání více obrazů do fotografické montáže. Jako podklad pro tato zadání sloužily buď náhodně zvolené fotografie stažené z internetu, fotografie z učitelova archivu nebo skupina souborů přidružená k zakoupené cvičebnici. Úlohy ve zmiňovaných programech měly za cíl pochopit jednotlivé softwarové úkony a samostatná výtvarná tvorba ani estetická kvalita zde nebyly důležité. Na výsledcích takových zadání je bohužel dodnes patrné odtržení od světa vizuálního umění a opomíjení historického vývoje jednotlivých oborů. Nejlépe to lze vidět na práci s písmem – ta ani v nejmenším nenavazuje na dějiny typografie a stává se pouhým amatérským pokusem o zkombinování obrazu a textu za použití kontrastní barevnosti nebo 3D efektů.

Jak jsme již zmiňovali v kapitole Revize ICT, od roku 2021 se program výuky informačních technologií zcela proměnil a obsahy týkající se práce s vektorovou grafikou, fotografií, typografií, videem a multimédií z něj zcela vymizely. V současné době by se tak měly pomalu stávat obsahy výtvarné výchovy. Zůstává však otázkou, zda jsou na takovou změnu především starší ročníky výtvarných pedagogů připraveni.

Dle autorčiných zkušeností už dnes není pro školy nezbytné zakoupení časově omezených licencí grafických programů pro úpravu fotografií. Velká část jich je volně dostupných ve formě online softwarů na webových stránkách. Z nich jsou vybrány a prezentovány tři:

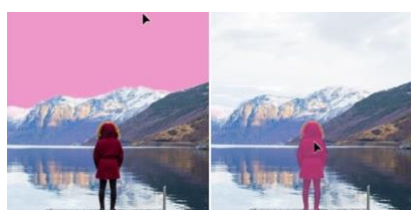
Photopea je webový fotografický editor od absolventa pražské matematicko-fyzikální fakulty Ivana Kuckíra, který nabízí širokou škálu funkcí, obvykle spojovaných s pokročilými desktopovými aplikacemi jako je Adobe Photoshop. Je tak možné zde dělat víceméně cokoli, co souvisí s úpravou barevnosti, retuší fotografie i její montáží. Vzhledem k obsáhlosti je ale program určený spíše pro pokročilé uživatele a autorka jej spíše nedoporučuje pro práci s začátečníky.

Oproti tomu Canva, webový program zdarma pro školy, je uživatelsky příjemnější a pro začátečníky vhodnější. Nenabízí sice některé pokročilé funkce využívané k retuším nebo montážím (klonovací razítko, různé typy výběru), zahrnuje ale zajímavé funkce částečně napojené na umělou inteligenci, jako jsou *Odstraňovač pozadí* nebo *Zázračné úpravy*. Funkce *Odstraňovač pozadí* umí rozklíčovat obraz za použití segmenčních algoritmů (viz následující kapitola), vybrat hlavní motiv a s velkou přesností vymazat vše ostatní – velmi dobře funguje i u jemných detailů jako jsou např. vlasy. V *Zázračných úpravách* můžeme pozměnit část obrazu na

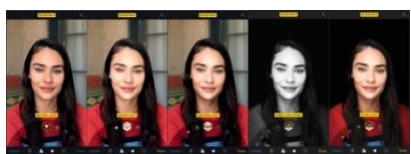
námi zvolený motiv pomocí textového zadání umělé inteligenci (fotografie ruky s růží se tak dá snadno změnit na fotografii ruky držící tulipány nebo jiné rostliny/předměty). Canva nabízí i široké možnosti při tvorbě produktů grafického designu (plakátů, vizitek, pozvánek, prezentací...), je zde možné jak upravovat předpřipravené šablony, tak vytvářet vlastní originální s širokou škálou fontů a grafických prvků – program v sobě má zabudovanou i fotografickou banku.

Online software Gandr.io doporučujeme využívat k rychlému složení fotografií do koláží. Ideální je pro tvorbu moodboardů – koláží tvořených z prvků, které mají odrazet vizuální směr, styl a náladu budoucího výtvarného projektu.

SEGMENTACE FOTOGRAFIE

Obrázek 44 Nástroj Výběr objektu v Adobe Photoshop

Obrázek 45 Funkce Portrait Mode v iPhone

Technologický pokrok na softwarové úrovni způsobil během posledních let velké pokroky především v oblasti segmentace obrazu. Tyto funkce výrazně usnadňují práci s digitální montáží a rozšiřují uživatelům (a studentům) možnosti úpravy digitální fotografie.

Segmentace obrazu se věnuje identifikaci a oddělení různých objektů nebo oblastí od sebe navzájem. Grafické programy či přístroje k tomuto úkolu přistupují různě a odlišně tyto funkce i pojmenovávají. Smysl je ale neměnný – nástroje po sémantické stránce vyčleňují zásadní obsahy snímku a dávají autorovi možnost s nimi dále pracovat na lokální úrovni. V portrétním režimu je tak algoritmus schopen podle potřeb modifikovat prvky tváře, prokreslit vlasy, vybělit zuby nebo vyhladit pleť.⁹⁸

Program Photoshop nabízí hned několik funkcí, které ulehčují výběr objektů ve fotografii. Jsou jimi Laso, Kouzelná hůlka nebo Výběr objektu. Zatímco nástroj Laso je schopen detekovat hranu objektu na základě pohybu myši, Magická hůlka vybírá objekty automaticky na základě barevné shody. Funkce Výběr objektu je v programu zařazena od roku 2021 a jde o užitečný nástroj pro automatický výběr konkrétních objektů nebo oblastí na snímku, například lidí, automobilů, oblohy, vody, budov, rostlin, hor...⁹⁹

Řada smartphonů iPhone podporuje sémantickou segmentaci od modelů z roku 2016. V tomto roce firma poprvé představila tzv. Portrait Mode, který je založen na kombinaci dvou kamer na zadní straně zařízení. Dvě kamery umožňují vytvořit stereoskopický efekt, což zjednodušuje identifikaci hloubky v obraze. Software pak dokáže rozpoznat hlavní objekt a rozmazat pozadí, což vytváří efekt bokeh¹⁰⁰ a simuluje nízké clonové číslo.¹⁰¹ Všechny iPhony od řady 8 pak ve stejném

⁹⁸ LÁB, Filip. Postdigitální fotografie, 2021, s. 117

⁹⁹ ADOBE. Výběr objektu nebo oblasti [online]. 2023.

¹⁰⁰ Estetické, „umělecky“ rozmazané pozadí.

¹⁰¹ APPLE. Portrait mode now available on iPhone 7 Plus with iOS 10.1 [online]. 2016.

režimu nabízejí několik variant portrétního svícení (studiové světlo, obrysové světlo, jevištní reflektor), které je možné aplikovat v průběhu pořizování snímku nebo zpětně v galerii fotoaparátu. V systému iOS 16 (2022) a novějším je možné zcela vyjmout hlavní předmět od zbytku fotografie pouhým podržením objektu na displeji a poté jej kamkoli zkopírovat nebo sdílet bez kontextu pozadí. (Podobné funkce využíváme v Didaktickém zadání č. 3).

Výběr softwaru pro výuku postprodukčních procesů v digitální fotografii není samo o sobě zárukou dosažení umělecky kvalitních výsledků. V programech uživatelsky přívětivějších i náročnějších lze stále vytvářet nevkusné obrazy, které postrádají obsah a cit pro estetiku. Z tohoto důvodu je klíčové, aby se studenti postupně seznamovali s různými funkcemi softwaru, avšak zároveň pracovali s vhodnými inspiračními zdroji, které jim pomohou rozvíjet vizuální cit. Právě o to se pokoušíme v následujících kapitolách a didaktických transformacích.

BEZPEČNOST

Digitální fotografie, její tvorba a úprava nejsou zdravě ohrožující aktivity a pokud se činnost neodehrává ve frekventovaném prostředí exteriéru (např. náměstí), není potřeba aspekt zdravě více zohledňovat. Je zde ale několik dalších složek, na které je třeba brát ohled a pokud možno, být vůči nim obezřetní.

ŠIKANA, KYBERŠIKANA A ZNEUŽITÍ

Riziko práce s vlastními přístroji autorka vnímá v pocitu méněcennosti a nedostatečnosti, které mohou prožívat děti, které buď mobilní telefon vůbec nevlastní nebo se jedná o starší typ přístroje, na kterém nejsou schopny provádět úkony v dostatečné kvalitě či rychlosti. Pro udržení rovných příležitostí při výuce je dobré mít pro každou aktivitu „v záloze“ několik volných přístrojů, např. tabletů, se kterými již většina škol pracuje napříč předměty. I tímto krokem je možné předejít vzniku posměvačných reakcí, které mohou přerůst v systematictější formu zesměšňování.

Fotografování a nejrůznější možnosti následné digitální úpravy snímků jednoznačně otevírají možnosti kreativního přemýšlení a výtvarné práce. V případě portrétní fotografie je ale nutné myslet i na etiku zacházení s intimními záběry a na jejich případné zneužití. Tím, že děti učíme, jak manipulovat s pixely, jim dáváme do rukou tvůrčí nástroj, ale i „zbraň hromadného ničení“. Manipulované zesměšňující fotografie sdílené ve virtuálním prostoru se snadno mohou stát předmětem kyberšikany a žáci (ale i učitelé) by si měli být vědomi toho, jak se proti takovým útokům bránit. Pod kyberšikanu zahrnujeme publikace záznamů (videa, zvuk, screenshoty z online komunikace), které zesměšňují oběť, falšování a ukradení identity oběti (běžně pomocí digitální fotomontáže), a dále různé textové formy ponižování, pomlouvání odehrávající se v komentářích na

sociálních sítích nebo v otevřených/uzavřených virtuálních skupinách.¹⁰² Vzájemný respekt v online prostředí a zásady „slušného chování na sítích“ by měly být předmětem diskuzí napříč studijními předměty; bohužel je na školách toto téma spíše podceňováno.

MANIPULACE

V éře pokročilých nástrojů pro úpravu fotografií je nezbytné, aby studenti rozuměli etice a důsledkům fotomanipulace. V kontextu sdílení na sociálních sítích mohou neuvážené úpravy mít negativní dopady na osobní i profesní život. Odborná edukace by měla studentům umožnit kritické myšlení ohledně využití těchto nástrojů. V rámci tohoto tématu autorka doporučuje pedagogům zabývat se studenty dějinami fotografických montáží a retuší, etickým kodexem fotožurnalismu a také různým druhům úpravy fotografie, jejich funkcím a dopadům (restaurování starých fotografií, retuš v módním průmyslu, fotomanipulace v umění...).

SDÍLENÍ

Vědomost o digitální stopě je klíčovým prvkem osvěty pro studenty. Školní programy by měly zdůrazňovat, že online aktivity, včetně sdílení fotografií, mohou zanechat trvalý otisk, ovlivňující nejen jejich současný život, ale i budoucí kariéru. Přiměřené chování na internetu by mělo být chápáno jako investice do digitální reputace.

OBSAH PRO DOSPĚLÉ

Při procházení internetu nebo při použití online aplikací na úpravu fotografií mohou studenti nechtěně narazit na obsah pro dospělé. Důraz by měl být kladen na obezřetné chování a využívání filtračních nástrojů, které povedou k minimalizaci rizika náhodného setkání s nevhodným obsahem. Tato opatrnost je klíčová v kontextu ochrany psychosociálního zdraví studentů.

PRÁVNÍ OTÁZKY

Respektování autorských práv by mělo být základem digitální gramotnosti. Studenti by měli být poučeni o důležitosti respektování práv vlastníků obsahu, a to jak při vlastní výtvarné tvorbě, tak i při sdílení fotografií online. Tato edukace přispívá k vytváření eticky orientovaných digitálních „občanů“.

¹⁰² POLICIE ČR. PREVENCE – Kyberšikana [online]. 2024.

ARCHIVACE A SLOŽKY

Fotografie má oproti malbě tu nevýhodu, že se rodí z širokého počtu odpadového materiálu, správný záběr bývá vybírán z několika obdobně vypadajících snímků, které si z důvodu různých budoucích potřeb fotograf uchovává.

Po určení povedených záběrů a likvidaci zbytných (v případě digitální fotografie nejčastěji vymazání snímků nepodařených, špatně exponovaných, rozmazaných...) přichází na řadu archivace. Způsob, jakým se archivují digitální snímky, čerpá opět od svého staršího já – analogu. Uschovat analogové filmy bylo možné buď v plastických obálkách nebo v celostránkových pořadačích, vždy však s nutností uvedení pořadového čísla + čísla negativu z okraje filmu. „Hlavním smyslem přehledného archivování je, abyste mohli kdykoliv rychle a snadno vyhledat kterýkoliv snímek.“¹⁰³ Co se tedy dnes jeví jako nejlepší způsob archivace digitálních fotografií a jaké jsou možnosti? Správná archivace zohledňuje nejen samotné digitální soubory, ale také metadata¹⁰⁴ a další informace spojené s každým snímkem. Vhodné je vytvořit si a udržet pevnou strukturu složek tříděných např. dle data, tématu či konkrétního projektu. Soubory bychom měli pojmenovávat srozumitelně, heslovitě a bez diakritiky (vyvarujeme se tak možným problémům v budoucnu).

Autor by měl také vždy zvážit zálohování svých digitálních souborů, a to ideálně všech, nejen těch fotografických. K zálohování se využívají externí úložiště, buďto fyzické nosiče nevázané na internetové připojení – tzv. externí pevné disky nebo internetová cloudová úložiště¹⁰⁵ nebo kombinace obojího.

Z naší zkušenosti vyplývá, že není zcela možné v rámci výtvarné výchovy ani zájmových kroužků udržet přehled o všech digitálních souborech žáků, proto autorka považuje za nejsnazší možnost převést tuto odpovědnost na samotné studenty. Pokud žáci pracují na školním vybavení, měli by být seznámeni se všemi riziky vztahujícími se k přenosu osobních dat. Možná rizika jsou ve zneužití autorských fotografií, sdílení materiálů bez souhlasu autora nebo úplné ztrátě dat – k tomu může docházet např. při ročním čištění a aktualizaci souborů ze strany jejich správce. V úvodních hodinách práce s digitální fotografií je dobré dětem doporučit nosit si svůj vlastní flash disk nebo ukládat si soubory na osobní Google

¹⁰³ Tvůrčí fotografie: praktická ilustrovaná příručka, 1997, s. 186

¹⁰⁴ Informace o digitálních souborech (EXIF, IPTC, XMP). Metadata typu EXIF automaticky zapisuje fotoaparát a dokážeme z nich vyčíst základní informace jako např. datum a čas pořízení snímku, informace o modelu fotoaparátu, expoziční hodnoty fotografie. IPTC metadata jsou ta, která přidává sám fotograf a mohou nést jméno autora, klíčová slova vázaná ke konkrétnímu snímku nebo jeho hodnocení.

¹⁰⁵ Služba umožňující ukládat soubory na vzdáleném serveru a následně je spravovat a sdílet. Výhodou je okamžitý přístup k souborům z mnoha zařízení (počítač/tablet/chytrý telefon), nevýhodou mohou být obavy z bezpečnosti služby a osobních dat, nedostatečně rychlé připojení či potenciální riziko úplného výpadku služby.

Disk – opět ve strukturovaně řazených složkách se zřetelem k odpovědnému přihlašování a odhlašování se do Google účtů.

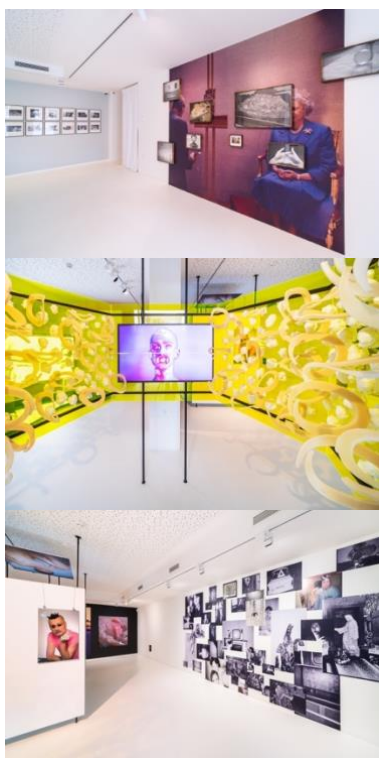
ADJUSTACE A PREZENTACE

Za uplynulých třicet let se radikálně změnil nejen způsob zachycování fotografie, její archivování, ale také její prezentace. Adjustace fotografie bývala synonymem pro precizní ruční práci s lepenkou, ostrým nožem, lepící páskou, pravítkem a tužkou. Fotografie se upevňovaly mezi dvě vrstvy kartónu, z nichž ta vrchní v sobě měla otvor a tvořila tak rámeček neboli paspartu. Bylo běžné, že se série fotografií vystavovaly ve stejném rozměru, identicky rámované. Pedagog Josef Moucha hovoří o proměně vzhledu fotografických výstav takto:

„Naše výstavy zpravidla spočívaly v tom, že tam byly exponáty v jednom nebo ve dvou formátech a každá fotka tam byla sama za sebe. Dnes je dost lidí, kteří se rozhodnou pro námět ze svého života, ale postupují úplně jinak. Mají třeba různé formáty, nejenom velikostně, ale také třeba, že poměry stran jsou různé, že to není vždycky obdélník, ale jsou z toho najednou čtverce a tak... takže vlastně vytvářejí prostředí a potřebují k té výstavě, k té soustavě, ne-li celou stěnu.“¹⁰⁶

Důkazem změny prezentace média fotografie může být i úspěšná výstava *Skrze tebe vidím sebe* uspořádaná v humpolecké galerii 8smička kurátorkami Kateřinou Sýsovou a Anežkou Kořínkovou v roce 2022. Ačkoli byla protkaná stejným tématem – fotografickým portrétem – způsob instalace jednotlivých autorů se výrazně lišil. Autorka vybírá alespoň některé z nich: Libuše Jarcovjáková prezentovala soubor osmi tisíců fotografií *Mobile Life* skrze stroboskopickou projekci, Pavel Baňka představil průřez celoživotní tvorbou formou spontánně instalované nástěnký, Dita Pepe vystavovala své autoportréty se ženami jako stejně velké čtvercové rámované fotografie. Iryna Drahun pověsila na stěnu displeje mobilních telefonů, do kterých nainstalovala své fotografie ze souboru „Lov“, Jan Matýsek vytvořil 3D instalaci s molitanovými chapadly na jejíž konci bylo k vidění renderové video. Vystavovány byly také tradiční formáty papírových fotografií, nad hlavami návštěvníků se např. vznášel autoakt Marie Tomanové ve formě obřího deskového obrazu.

Oblíbeným formátem prezentované fotografie se v průběhu posledních let staly také tzv. light boxy. Původně reklamní bannery se dnes běžně používají pro výstavní účely. Podsvícené LED boxy jsou svým způsobem atraktivní, podtrhují barevnost a zdůrazňují detaily fotografie. Také jsou lehké na přepravu a vystavený snímek v nich se dá snadno obměnit. Výtvarná fotografie se dnes tedy pro potřeby výstavy tiskne, jakkoliv a na cokoliv. Co se ale týká prodejné

Obrázek 46 Vhled do výstavy *Skrze tebe vidím sebe*, Humpolec, 2022

¹⁰⁶ Fujifilm X-Talk, David Gaberle + Josef Moucha [podcast]. 2022.

fotografie a takzvaných autorských tisků, je stále nepřekonatelným médiem archivní papír vyráběný německou společností Hahnemühle.

Tisk fotografií se v naší společnosti stal opomíjenou, druhořadou aktivitou, které není dáván dostatečný význam. Malá města často disponují pouze komerčními fotolaby, které se zaměřují především na tisk malých formátů do rodinných alb a nejsou schopny reagovat na poptávku po kvalitnější papírové surovině. Tuto překážku vidí autorka i z hlediska finančního jako obtížně řešitelnou, avšak stojí si za tím, že by v rámci výuky neměla zůstat opomenuta. Pro (i jen pasivní) seznámení žáků s kvalitou a druhem papíru doporučujeme v rámci výuky prezentovat fotografické časopisy jako jsou české FOTO nebo nizozemský FOAM a umožnit dětem jejich stránky „osahat“. Tyto časopisy často spolupracují právě s výrobcí papírů a v rámci jednoho výtisku dokáží prezentovat hned několik druhů.

Vystavovat a prezentovat studentská fotografická díla v rámci školy může být velmi obtížné, obzvlášť, pokud výtvarný pedagog nedisponuje ani základní barevnou tiskárnou. K účelům prezentace fotografií tedy zdá být nevhodnější užití online galerie. Online galerii je zde chápána jako prostor, webovou platformu, která umožňuje shlukovat a sdílet větší počet pojmenovaných uměleckých děl a dávat je k nahlédnutí široké veřejnosti (případně uzavřené komunitě rodičů). Vhodné autorce připadají aplikace Google Fotky (pro uzavřené kolektivy, možnost komentovat), oficiální webové stránky školy (prezentace oboru výtvarná výchova) a sociální síť školy (Instagram/Facebook vedený pedagogem nebo ideálně skupinou pedagog–studenti). Taková prezentace pak slouží nejen žákům školy a jejich rodinám, ale zasahuje i bývalé studenty, přátele školy, sponzory nebo případné zájemce o studium. V neposlední řadě se dá chápat i jako portfolio činnosti pedagoga.

DIDAKTICKÁ ZADÁNÍ

Na následujících stránkách autorka navrhuje, realizuje a zpětně hodnotí několik aktivit do hodin výtvarné výchovy zahrnující téma digitální fotografie, postdigitální a mobilní fotografie a jejich rozšiřujících možností. Výtvarná zadání jsou záměrně koncipována tak, aby využívala prvků současné fotografie – retuš, manipulace, screenshot, automatický ořez, spolupráce s umělou inteligencí... Z tohoto důvodu mohou být vhodnější pro kolektivy, které již s fotografií v minulosti pracovaly, znají základy expozice a kompozice a jsou schopny se snadno a rychle pohybovat v prostředí PC. Některé z navržených úkolů fotografii „pouze“ využívají jako jeden z postupů při tvorbě, což médium neupozaďuje, naopak z něj dělá nezbytnou součást dnešní tvorby.

Obrázek 47 Tom Sachs: Volkswagen Golf Knolled

1. DIDAKTICKÉ ZADÁNÍ – OMNIA MEA MECUM PORTO/ VŠECHNO SVÉ NOSÍM S SEBOU

Námět: Obsah mé tašky jako zpráva o mé osobě i forma výtvarného sdělení.

Koncepty: PŘEDMĚTY OSOBNÍ POTŘEBY, ARANŽOVÁNÍ, FOTOGRAFIE

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: školní batoh, mobilní telefon s fotoaparátem, barevné papíry

Východisko pro didaktickou transformaci: Tom Sachs – knolling

Záměr: Uvědomělé zkoumání vlastních předmětů denní potřeby. Aranžování předmětů do podoby estetické asambláže, využití geometrické kompozice.

Nutné předchozí znalosti/dovednosti: základy mobilní fotografie, teorie barvy, asambláž

Postup práce:

1. Uvedení do tématu – seznámení se s principem knollingu a flat lay fotografie, uvědomění si podoby předmětů, které u sebe vždy nosíme
2. Vlastní výtvarná práce – Aranžujte vlastní objekty do kompozičně promyšlených pozic na lavici. Hledejte vhodný finální tvar a barevné ladění (možné použít podkladové barevné papíry), vyfotografujte finální kompozici.
3. Závěrečná část – seznámení se s fotografiemi ostatních, hádání identity autora dle díla.

Reflexivní otázky: Které předměty u sebe nosíme všichni? Jak s nimi zacházíme? Které předměty jsou pro váš denní život nezbytné? Lze pouze podle předmětů poznat identitu/osobnost/záliby člověka?

Metodické poznámky:

- vyhnout se pouhému skládání všech předmětů, důraz na estetickou stránku – vědomý výběr předmětů, barva pozadí
- pouze předměty bez identifikačních údajů (OP, kreditní karta...)
- fotoaparát v jedné rovině s lavicí, přesný ořez bez rušivých elementů
- převedení fotografie do fyzické podoby – tisk

Očekávané výstupy RVP:

VV-9-1-03 zachycuje jevy a procesy v proměnách a vztazích; k tvorbě užívá některé metody uplatňované v současném výtvarném umění a digitálních médiích – počítačová grafika, fotografie, video, animace

Obrázek 48 Studentské práce: flat lay fotografie

Pedagogická reflexe:

Od počáteční motivace žáci projevovali zájem o téma a k tvorbě přistupovali aktivně. Zadání zaujalo i žáky, kteří se s výukou Vv obvykle neztotožňují. V rámci tvorby mezi sebou diskutovali, navzájem si své „objevy“ z tašek komentovali a radili se o vhodném umístění. Velký ohlas měla i závěrečná diskuze nad výslednými fotografiemi a část, kdy se podle nich navzájem identifikovali. Velká část výsledných prací si bohužel byla velmi podobná, někteří studenti nepracovali s výtvarným potenciálem a nezabývala se estetickou stránkou asambláže/fotografie.

2. DIDAKTICKÉ ZADÁNÍ – MĚSTO BUDOUCNOSTI (AI)

Námět: Utopická/dystopická podoba města. Technologický vývoj společnosti a jeho odraz ve veřejném prostoru, dopravě, architektuře. Mé město za 50 let.

Koncepty: MĚSTO, ARCHITEKTURA, FOTOGRAFIE, UMĚLÁ INTELIGENCE, BUDOUCNOST, TECHNOLOGICKÝ VÝVOJ, VEŘEJNÝ PROSTOR

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: digitální fotografie města (vlastní/stažené z internetu/pořízená v prostředí Google Street View), program Canva na tabletu/PC, barevná tiskárna

Východisko pro didaktickou transformaci: Nalezená pohlednice „Domažlice budoucnosti“

Záměr: Využití fotografie architektury v nové podobě tvořené pomocí umělé inteligence. Pochopení pojmu utopické/dystopické. Diskuze na téma technologického vývoje – V jakém městě byste chtěli žít?

Nutné předchozí znalosti/dovednosti: digitální fotografie, screenshot v prostředí Google Street View, znalost kompozice, orientace v programu Canva

Postup práce:

1. Uvedení do tématu – diskuse ve skupině: Jak bude vypadat město za 50 let? Jak se promění podoba náměstí? Jaké nové prvky ve veřejném prostoru vzniknou a které naopak zaniknou? Bude město čistější a zelenější, nebo naopak zastavěnější a vyprahlejší? Představení nalezené pohlednice a její rozbor.
2. Vlastní výtvarná práce – Použijte výstižnou fotografii vašeho města, vhodné je náměstí, průmyslová zóna, park nebo sídliště. Pomocí funkce Kouzelné úpravy upravujte části fotografie, části vašeho města a přetvořte je podle vlastních představ.
3. Závěrečná reflexe – diskuze nad všemi pracemi, reflektivní dialog.

Obrázek 49 Pohlednice – Domažlice budoucnosti

Obrázek 50 Studentské práce: Domažlice budoucnosti

Reflexivní otázky: V čem jsou vaše představy o podobě města v budoucnosti podobné? V čem se naopak liší? Chtěli byste žít v takovém městě? A co pro to, aby se tak stalo/nestalo může udělat?

Metodické poznámky:

- důraz na autorství a autenticitu, „opisování“, uplatnění vlastní vize
- psychická vyspělost žáka
- zvolení vhodného softwaru, kontrola omezení
- převedení do fyzické podoby – tisk

Očekávané výstupy RVP:

VV-9-1-01 vybírá, vytváří a pojmenovává prvky vizuálně obrazných vyjádření a jejich vztahů; uplatňuje je pro vyjádření vlastních zkušeností, vjemů, představ a poznatků; variuje různé prvky a jejich vztahy pro získání osobitých výsledků

VV-9-1-03 zachycuje jevy a procesy v proměnách a vztazích; k tvorbě užívá některé metody uplatňované v současném výtvarném umění a digitálních médiích – počítačová grafika, fotografie, video, animace

Pedagogická reflexe:

Aktivita žáky zaujala především díky seznámení se s novou funkcí aplikace Canva. Věková skupina (7. třída) nebyla zvolena zcela vhodně, především kvůli myšlenkové náročnosti tématu a tomu odpovídají i výsledky – výsledné koláže jsou komické až nelogické (uprostřed náměstí vedoucí dráha Formule 1 a oproti zaparkované městské kolo se záhony). Autorka je ale o zadání přesvědčena jako o funkčním a v budoucnu jej má v plánu odučit i na vyšším stupni spolu s předcházející fotografickou procházkou městem.

3. DIDAKTICKÉ ZADÁNÍ – OBÁLKA ČASOPISU

Námět: Fotografický portrét jako obálka časopisu, stylizování a pózování. Kult slavné osobnosti, její doprovod a zázemí, vizuální povrchnost.

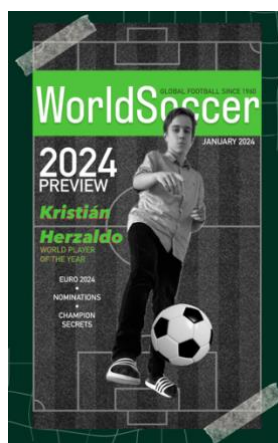
Koncepty: FOTOGRAFICKÝ PORTRÉT, OBÁLKA LIFESTYLOVÉHO ČASOPISU, PÓZA, STYLIZACE, POPSTAR, GRAFICKÝ DESIGN

Pomůcky: fotoaparát/mobilní telefon, program Canva

Východisko pro didaktickou transformaci: slavné fotografické obálky časopisů

Záměr: Pochopení širšího zázemí pro vytvoření kultu osobnosti, vžití se do role celebrity.

Nutné předchozí znalosti/dovednosti: mobilní fotografie, základy kompozice, orientace v softwaru Canva/Photoshop, základy grafického designu

Obrázek 51 Studentská skupinová tvorba: Obálka časopisu

Postup práce:

1. Uvedení do tématu – společná diskuze na téma známá osobnost. Kdo je v dnešní době popstar? Jakou mají tyto lidé profesi? Co všechno utváří naše vnímání popularity takové osobnosti?
2. Skupinová práce – Vyberte ze své skupiny jednoho zástupce (dobrovolníka!), který se pro dnešní hodinu stane slavnou osobností. Vymyslete mu přezdívku, navrhnete logo, dejte dohromady životní příběh, který ho proslavil a realizujte s ním/ní obálku časopisu s fotografickým portrétem (možnost využít automatický ořez v programu Canva). Svou popstar můžete trochu pozměnit – vylepšete ji účes, pozměňte oblečení, stylizujte ji/ho do sebevědomé pózy.
3. Představení vzniklých osobností, závěrečná diskuze

Obrázek 52 Studentská skupinová tvorba:
Obálka časopisu_2

Reflexivní otázky:

Pro účastníky – jaké bylo stát se pro jeden den slavnou osobností? Jaká byla spolupráce s týmem? Kdo vše stojí za dokonalými fotografiemi herců, modelek a influencerů? Sledujete na soc. sítích nějaké influencerky? Jakými fotografiemi se prezentují a jak myslíte, že je vytváří?

Metodické poznámky:

- zdůraznit dobrovolnost zadání
- poučení o práci s osobními/intimními daty (portrétní fotografie spolužáka)
- pokud je možné, připravit nějaké rekvizity a pár kusů oblečení k zapůjčení

Očekávané výstupy RVP:

VV-9-1-03 zachycuje jevy a procesy v proměnách a vztazích; k tvorbě užívá některé metody uplatňované v současném výtvarném umění a digitálních médiích – počítačová grafika, fotografie, video, animace

VV-9-1-07 ověřuje komunikační účinky vybraných, upravených či samostatně vytvořených vizuálně obrazných vyjádření

Pedagogická reflexe:

Studenti k aktivitě přistoupili velmi aktivně, dokonce do takové míry, že si navzájem vyměňovali oblečení nebo natáčeli svým osobnostem krátká promo videa. Při závěrečné diskusi vládla pozitivní atmosféra a studenti se navzájem podporovali při svých prezentacích.

Obrázek 53 Studentská práce: Face filter

4. DIDAKTICKÉ ZADÁNÍ – FACE FILTR

Námět: Fotografický autoportrét – selfie – já. Face filtr jako zábava, podpora vizáže nebo prostředek ke změně charakteru.

Koncepty: FOTOGRAFICKÝ AUTOPORTRÉT, SELFIE, MASKA, FILTR, OSOBNOST

Pomůcky: mobilní fotoaparát/tablet, aplikace podporující digitální kresbu

Východisko pro didaktickou transformaci: face filtry současných umělců

Záměr: Pochopení selfie a jeho úpravy jako nástroje k

Nutné předchozí znalosti/dovednosti: mobilní fotografie, základy digitální kresby

Postup práce:

1. Uvedení do tématu – pojem selfie, historie fotografického autoportrétu, face filtry a jejich využití (zábava/podpora vizáže...), seznámení se s filtry výtvarných umělců. Krátká diskuze: Znáte nějaké filtry? Používáte je? V jakých případech? Fotíte si selfie? V jakých chvílích a proč?
2. Vlastní výtvarná práce: Vytvořte pomocí digitální kresby návrh dvou face filtrů na míru ušitých vám. Může se jednat o filtry, které byste rádi použili pro pobavení vašich známých a sourozenců nebo o takové, které byste použili ve chvíli, kdy se necítíte zcela nejlépe (funkce by měla být jasně stanovená a odůvodněná).
3. Představení facefiltrů, závěrečný reflektivní dialog.

Reflektivní otázky:

Jaký z navržených filtrů byste sami použili? Kdy? Které byste zařadili do kategorie zábavné? Proč vám tak připadají? Co se nejspíš autor snaží říct tou nebo tou maskou?

Metodické poznámky:

- selfie jako předchozí domácí úkol (soukromí)
- vhodný větší displej pro kresbu – tablet a pero s dotykovým zakončením
- prezentace fotografií na základě dobrovolnosti
- portréty možné vytisknout a dokreslovat je v ruce (např. i cizí s dovolením)

Očekávané výstupy RVP:

VV-9-1-04 vybírá, kombinuje a vytváří prostředky pro vlastní osobité vyjádření

VV-9-1-05 rozliší působení vizuálně obrazného vyjádření v rovině smyslového účinku, v rovině subjektivního účinku

VV-9-1-07 ověřuje komunikační účinky vybraných, upravených či samostatně vytvořených vizuálně obrazných vyjádření

Pedagogická reflexe:

Studenti při výtvarné části pracovali velmi soustředěně a samostatně. Aktivita je zaujala a byli zvědaví i po možnosti reálného designu face filtru (složitá aplikace Meta Spark Studio). V rámci závěrečné prezentace a diskuze se vzájemně chválili a komentovali si svá díla.

DALŠÍ UKÁZKY STUDENTSKÝCH PRACÍ

Socha ve veřejném prostoru, automatický ořez

Abstrakce v Google Street View, digitální koláž

Fotostory

Plakát ke krátkému filmu

Digitální montáž

Videoherní fotografie (DŮ z karantény)

#albumcoverchallenge, TikTok trend

Obrázek 54 Ukázky studentských prací, 2020–2024

C. PRAKTICKÁ ČÁST

VÝTVARNÁ (AUTORSKÁ) ČÁST

Pro výtvarnou práci byla vybrána forma vizuálního autorského deníku zpracovávaného pomocí screenshotů obrazovky. Screenshoty si jako upomínku na událost odehrávající se v online prostředí autorka uchovává od zavedení této funkce, jak na svých mobilních telefonech, tak na počítači. Soustavně tak již několik let shromažďuje úryvky radostných i bolestných konverzací s přáteli, přáteli a rodinou, obrazové záznamy z videohovorů i náhodně nalezené glitche z webových stránek. Tato screenshotová složka obsahuje ke dnešnímu dni tisíce fotografií za uplynulých 10 let.

PROCES

Digitální screenshoty se v práci autorky stávají hmatatelnými ve formě papírového sešitu s typograficky řešenou obálkou. Data a místa jsou v něm opomíjena, ne z důvodu neexistence informací, ale aby podtrhla prožité bezčasí.

Během prvního ročníku magisterského studia začala autorka pracovat na projektu, který měl posloužit jako základ pro budoucí diplomovou práci. V tomto období se zamýšlela zaměřit buď na téma digitální kompetence ve výtvarné výchově nebo na využití současné fotografie. Vzhledem k omezeným příležitostem fotografovat v exteriéru se rozhodla zkoumat možnosti využití screenshotů, které vzešly z jejího intenzivního online života – konkrétně čas strávený na sociálních sítích, chatování a videohovory.

Tuto formu vizuální dokumentace sbírala po dobu několika měsíců a některé záznamy následně publikovala na svém instagramovém profilu. Záměr nebyl předem daný, náhodně zachycovala jak vizuálně atraktivní momenty, tak situace, které měly pro autorku lidský význam, milý i zraňující.

Druhá fáze práce, spočívající v organizaci a selekci těchto screenshotů do podoby sešitu, probíhala s podstatným časovým odstupem. Při této etapě autorka procházela a třídila dříve netříděné stovky záznamů obrazovky. Z této široké kolekce vybírala obrazy, které jsou vizuálně atraktivní a zároveň tematicky nosné. Tragické i komické.

Vznikl tak dvaceti osmi stránkový soubor *Vidím koho co vidím koho co*, který shrnuje život v izolaci mezi lety 2020 a 2022 a stejně jako současná fotografie balancuje na pomezí několika médií.

INSPIRACE

Ve své práci autorka navazuje na autory, kteří se v minulosti věnovali vlastním fotografickým deníkům nebo pracovali jinak zajímavým a osobitým způsobem.

Vlastní podoby z videohovorů je možné číst jako ujišťování se o vlastní existenci v moři nekonečného času, stejně jako tomu bylo u autoportrétů Libuše Jarcovjáčkové z doby osmdesátých let a po jejím přestěhování se do Berlína.

„To byla taková součást bych řekla sebepoznávání, zařazení se do kontextu doby, času, místa, sebehledání...“¹⁰⁷

Zmiňované autorce fotografie vždy sloužila jako fotografické zápisky dokumentující osobní nejistoty a obavy, stejně jako partnery, vlastní tvář nebo tělo. Ačkoli se více proslavila humanisticky zaměřenými soubory (fotografie homosexuálů, Romů, Kubánců, vietnamských dělníků), autoportrét je dodnes silnou součástí její tvorby.¹⁰⁸

Sledování spolužáků skrz webkameru může připomínat voyeurský přístup Miroslava Tichého (1926–2011). Ten strávil většinu svého života fotografováním kyjevských žen pomocí ručně vyráběných aparátů. Fotograf přezdívaný „šmírák“ a „voyeur“ pozoroval ženy zásadně z ústraní a nenápadně, při intimních aktivitách jako je opalování, koupání nebo nakupování. Denně vytvořil až stovky snímků, které následně podrobil pečlivému výběru a ořezu, finální snímky lepil na kartony a rámoval je barevnými paspartami a liniemi tužky.¹⁰⁹ Portrétní výřezy používané autorkou uplatňují podobné koncepční přemýšlení a převádějí je do digitální éry. Na snímcích můžeme vidět autorčiny spolužáky a kamarády při čištění zubů, vyšívání nebo večerním odpočinku.

Ve svém deníku autorka propojuje digitální a intimní sféru také pomocí vlastního odhalení. Dává divákovi nahlédnout do svého osobního milostného života podobně, jako to v historii činilo několik významných fotografů a fotografek (Libuše Jarcovjáčková, Marie Tomanová, Adam Holý...). Vypjaté okamžiky ukazuje v podobě výřezů z konverzací, které charakterizují současný digitální věk a které velmi dobře odrážejí současnou dynamiku mezilidských vztahů.

¹⁰⁷ DVTV. Jarcovjáčková: Fotit za normalizace v gay klubu byl ráj. Jestli mi to na fotkách sluší je mi jedno [video rozhovor]. 2022.

¹⁰⁸ HORÁK, Ondřej. Průvodce neklidným územím: Příběhy česko-slovenské fotografie, 2021, s. 173–175.

¹⁰⁹ Tamtéž. s. 232.

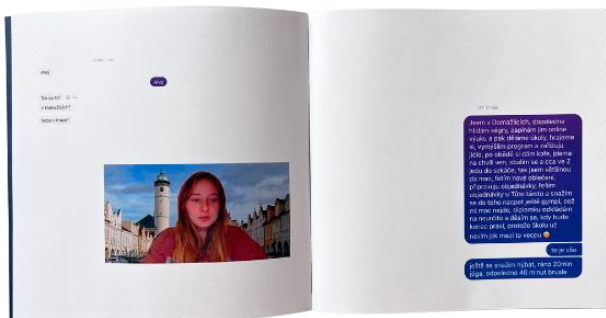
REPRODUKCE DENÍKU

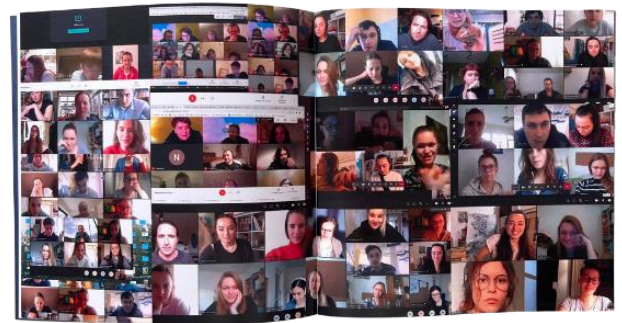
obálka deníku, slovní hříčka odhaluje slovo COVID

babička, kterou sleduju na facebooku, trávila v kovidovém jaře čas dokumentací své rozkvetlé zahrady, já hltáním čísel o nově nakažených...

geometrický portrét zoufající spolužačky

učitelé, spolužáci, kamarádi

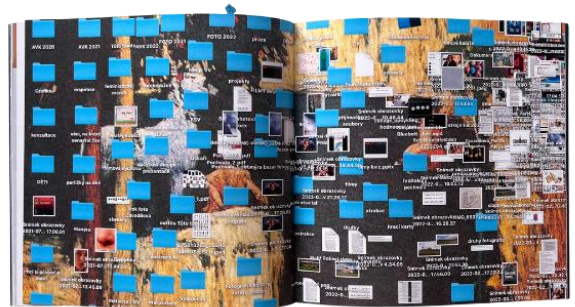
secesní portrét doufající spolužačky

úryvek z komunikace se studenty

úryvky z hlasové komunikace s kamarády

plocha mého pc

videohovory se sestrami

autoportrét s filtrem

porucha wi-fi připojení

ZÁVĚR

Autorka diplomové práce prozkoumala a analyzovala téma digitální a postdigitální fotografie z několika perspektiv. Začala zhodnocením technického vývoje média a jeho uměleckého potenciálu, dále se zaměřila na identifikaci a popis obsahů, které považuje za vhodné pro integraci do školní výuky. Tuto část práce obohatila výstižnými citacemi a ukázkami výtvarných děl autorů, aby napomohla pochopení tématu a působila inspirativně na čtenáře. V didaktické části se autorka detailněji zabývala problematikou výuky současné fotografie na školách. Pojmenovala krizové body fotografické výuky a navrhla několik doporučení, jak s médii ve školách efektivně pracovat. Své zkušenosti se současnou fotografií aplikovala v praxi prostřednictvím didaktických zadání, která byla testována na dětských skupinách, čímž demonstrovala funkčnost tématu a jeho nezpochybnitelné místo ve vzdělávacím procesu. Autorka se rovněž věnovala tvorbě výtvarného deníku, který sloužil jako prostředek pro reflexi postdigitálních a postmoderních přístupů ve fotografii. Tímto způsobem propojila teoretické poznatky s praktickou tvorbou, což přispělo k hlubšímu porozumění problematice.

Přestože práce není vyčerpávajícím přehledem o současném stavu fotografie, může posloužit jako inspirace a motivace pro další pedagogy, kteří se zajímají o digitální média a jejich využití ve výuce. Autorka si je také vědoma potenciálu pro další rozvoj tématu, jako je např. stav současné vědecké fotografie nebo koncept Ne-lidské fotografie.

Závěrem: Může se zdát, že fotografie, jak jsme ji znali, je umírajícím médiem. Ale tak tomu není. Každá generace si ráda myslí, že je tou poslední, tragickou a revoluční. S ohledem na fotografii to dokazuje i úryvek ze skoro 40 let staré knihy Daniely Mrázkové, který je připojen k závěru práce. Poskytuje hlubší reflexi nad trváním a proměnami fotografického oboru, a ukazuje, že i přes změny a nové trendy zůstává fotografie stále fotografií:

„Hovoří se o smrti fotografie, podobně jako se kdysi hovořilo o smrti malířství. Ale nemylme se. V podstatě nejde o nic jiného, než že se další kruh spirály vývoje uzavírá. Avšak jen proto, aby započal nový. Co všechno přinese? Jak bude vyhlížet reálný a myšlenkový svět, do něhož vstoupí? A jakými prostředky ho bude fotografie vyjadřovat? Těžko předpovědět. Jedno je však jisté – totiž že nové vědecké a technické možnosti, přicházející s věkem bleskově postupující elektroniky, vtisknou i fotografii novou tvář. Vývoj se neustále zrychluje. Co trvalo věky je přes noc samozřejmostí. Příběh fotografie zůstává otevřený...“¹¹⁰

¹¹⁰ MRÁZKOVÁ, Daniela. Příběh fotografie: vyprávění o historii světové fotografie prostřednictvím životních a tvůrčích osudů významných osobností a mezních vývojových okamžiků, 1986, s. 239

ZDROJE

LITERATURA:

- BIELESZOVÁ, Štěpánka. Výchova a vzdělávání dospělých v oblasti fotografie: přehledová studie k problematice vzdělávání fotografů v Olomouci v letech 1907-2012. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4174-0.
- BIRGUS, Vladimír a MLČOCH, Jan. Česká fotografie 20. století. Praha: KANT, 2009. ISBN 978-80-7437-026-7.
- BIRGUS, Vladimír a VOJTĚCHOVSKÝ, Miroslav. Česká fotografie 90. let. Praha: KANT, c1998. ISBN 80-86217-00-0.
- BLÁHA, David; KOŘÍNKOVÁ, Anežka; POSPĚCH, Tomáš; RUBINSTEIN, Daniel; TRHOŇ, Ondřej et al. Skrže tebe vidím sebe. Humpolec: 8smička, 2022. ISBN 978-80-907908-3-4.
- European Photography 114, Artificial Intelligence – Self-Staging – Media Art. Berlin: European Photography, 2023
- FLUSSER, V., Za filozofii fotografie. Praha: Hynek, 1994. Přel. Božena a Josef Kosekovi.
- Fotograf magazine. #41 Postdigitální fotografie. Praha: Fotograf 07 z. s., 2021, ISSN: 1213-9602.
- Fotograf magazine. #46 Turismus. Praha: Fotograf 07 z. s., 2023, ISSN: 1213-9602.
- HORÁK, Ondřej. Průvodce neklidným územím: Příběhy česko-slovenské fotografie. Ilustroval Lucie ŠŤASTNÁ. Magnus art (Labyrint). V Praze: Labyrint, 2021.
- LÁB, Filip. Postdigitální fotografie. Vizuální kultura. Praha: Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4760-9.
- MRÁZKOVÁ, Daniela. Příběh fotografie: vyprávění o historii světové fotografie prostřednictvím životních a tvůrčích osudů významných osobností a mezních vývojových okamžiků. 2., upr. vyd. Praha: Mladá fronta, 1986.
- POSPĚCH, Tomáš. Myslet fotografii: česká fotografie 1938-2000. Praha: Positif, 2014. ISBN 978-80-87407-05-9.
- SEJKOT, Roman a HLAVÁČ, Václav. Kniha fotografie: od fotogramu k výpočetní fotografii. Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2017. ISBN 978-80-01-06081-0.
- SONTAG, Susan. O fotografii. Přeložil Pavel VANČÁT. V Praze: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-471-9.
- STIBOR, Miloslav. Fotografie pro lidové školy umění. Učebnice středních odborných škol. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.
- Tvůrčí fotografie: praktická ilustrovaná příručka. Druhé české vydání. Přeložil Petr VELKOBORSKÝ. Praha: Slovart, [1997]. ISBN 80-7209-029-1.
- VANČÁT, P., FREIBERG, J. Fotografie?? = Photography??. Klatovy : Galerie Klatovy / Klenová, 2004.
- ZYLINSKA, Joanna. Ne-lidská fotografie. Přeložil Robert SILVERIO. Vizuální kultura. Praha: Karolinum, 2023. ISBN 978-80-246-4963-4.

ODBORNÉ PRÁCE A ČLÁNKY:

- BENEŠ, Jindřich. Premfoto – Premiere. Opava, 2022. Teoretická bakalářská práce. Institut tvůrčí fotografie. doc. Mgr. Josef Moucha. Dostupné z: https://is.slu.cz/th/v5qzb/FPF_BP_2022_46002_Premfoto-Premiera_Benes_Jindrich.txt?lang=en;design=m
- ČERNÁ, Monika. Fotografie jako téma výtvarné výchovy, fyziky i ICT. Metodický portál: Články [online]. 26. 09. 2011, [cit. 2024-04-01]. Dostupný z [www: <https://clanky.rvp.cz/clanek/13605/fotografie-jako-tema-vytvarne-vychovy-fyziky-i-ict.html>](http://www.clanky.rvp.cz/clanek/13605/fotografie-jako-tema-vytvarne-vychovy-fyziky-i-ict.html). ISSN 1802-4785.

MENKMAN, Rosa. The Glitch Moment(um). Amsterdam: Amsterdam: Institute of Network Cultures, 2011. ISBN/EAN 978-90-816021-6-7 Dostupné z: <http://www.networkcultures.org/networknotebooks>

ŠMÍD, Jan. Fotografie, vizualita a výtvarná výchova. Praha, květen 2008. Doktorská disertační práce. Univerzita Karlova v Praze – pedagogická fakulta. Doc. PaedDr. Pavel Šamšula, CSc. dostupné z: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/18209/150024530.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ŠAŠEK, Filip. Glitch v novomediálním umění: Technologická chyba jako objekt estetického zájmu. Praha, 2012. 106 s. Diplomová práce.

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce: Ing. Martin Souček, Ph.D dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/41082>

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

ESTRIN, James. THE NEW YORK TIMES. Kodak's First Digital Moment [online]. 2015 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: <https://archive.nytimes.com/lens.blogs.nytimes.com/2015/08/12/kodaks-first-digital-moment/>

VITVAR, Jan H. RESPEKT. KOUDELKA: DIGITÁL JE MOJE ZÁCHRANA [online]. 2014 [cit. 2024-02-01]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/delnici-kultury/koudelka-digital-je-moje-zachrana>

SALLY MANN ABOUT [online]. 2022 [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://www.sallymann.com/new-page>

TOMÁŠEK, Vojtěch. IROZHLAS. Fotografie už možná nebude mít hodnotu tisíce slov. ' Photoshop vznikl před 30 lety, trh ovládá dodnes [online]. 2020 [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/technologie/adobe-photoshop-program-30-let-vyroci_2002190627_jak

COMSTOCK, Gordon. THE GUARDIAN. Jennifer in paradise: the story of the first Photoshopped image [online]. 2014 [cit. 2024-02-03]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/artanddesign/photography-blog/2014/jun/13/photoshop-first-image-jennifer-in-paradise-photography-artefact-knoll-dullaart>

GALERIE VÝTVARNÉHO UMĚNÍ V OSTRAVĚ. ACQUISITIONS [online]. 2014 [cit. 2024-02-05]. Dostupné z: https://www.gvuo.cz/en/ziskyen/kalhous-michal-untitled-1_ng12

KROLL, Noam. Have Digital Cinema Cameras Started To Plateau? Here's Why It May Be A Good Thing [online]. 2016 [cit. 2024-04-15]. Dostupné z: <https://noamkroll.com/have-digital-cinema-cameras-started-to-plateau-heres-why-it-may-be-a-good-thing/>

Ateliér nové estetiky [online]. 2023 [cit. 2024-02-8]. Dostupné z: <https://foto.amu.cz/ateliery-katedry-fotografie/atelier-fotografie-novych-medii/>

KORYNTOVÁ, Eliška. FOTOŠKODA. Renaissance analogových filmů #1 [online]. 2023 [cit. 2024-02-8]. Dostupné z: <https://www.fotoskoda.cz/4287-renaissance-analogovych-filmu-1/>

RESPERS, Lisa. CNN. Photographer sells others' Instagram photos as art [online]. 2015 [cit. 2024-02-16]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2015/05/27/living/richard-prince-instagram-feat/index.html>

GOOGLE. Zjistěte kdy, kde a jak získáváme panoramatické snímky [online]. 2024 [cit. 2024-02-17]. Dostupné z: <https://www.google.com/streetview/how-it-works/>

GOOGLE. Google Maps, Google Earth, and Street View [online]. 2024 [cit. 2024-02-22]. Dostupné z: <https://about.google/brand-resource-center/products-and-services/geo-guidelines/>

GOOGLE. Jak umělec používá Google Street View k malování světa [online]. 2024 [cit. 2024-02-22]. Dostupné z: <https://artsandculture.google.com/story/how-an-artist-uses-google-street-view-to-paint-the-world/xAXg4bsJ0sfIA>

TRHOŇ, Ondřej. ČT ART. ZMÁČKNOUT VIRTUÁLNÍ SPOUŠŤ: HERNÍ FOTOGRAFIE JAKO ODRAZ CELÉ KULTURY. CVAK. CVAK. CVAK [online]. 2020 [cit. 2024-02-23]. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/360/zmacknout-virtualni-spoust-herni-fotografie-jako-odraz-cele-kultury-cvak-cvak-cvak-T9ttJ>

About Robert Overweg [online]. 2024 [cit. 2024-03-3]. Dostupné z: <https://www.shotbyrobert.com/about>

CHAO, Jade. The Book of Veles [online]. 2021 [cit. 2024-03-4]. Dostupné z: <https://www.magnumphotos.com/arts-culture/society-arts-culture/book-veles-jonas-bendiksen-hoodwinked-photography-industry/>

HÁJEK, Adam. IDNES. Umělá inteligence vyhrála slavnou soutěž fotografů. Nikdo nic nepoznal [online]. 2023 [cit. 2024-03-8]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/world-photography-awards.A230414_150130_zahranicni_aha

WORLD PRESS PHOTO. Update: Generative AI ruled out of the World Press Photo Contest [online]. 2023 [cit. 2024-03-8]. Dostupné z: <https://www.worldpressphoto.org/news/2023/could-an-ai-image-win-our-contest>

BOLHOEFER, Eva. THE OVERVIEW. Boris Eldagsen: “AI-generated images and photographs should not compete against each other in competitions” [online]. 2023 [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://theoverview.art/boris-eldagsen-ai-images-interview/>

SRB, Luboš. MOBILNET.CZ. Sony Ericsson C905: profil ve focení [online]. 2008 [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://mobilenet.cz/clanky/sony-ericsson-c905-profil-ve-foceni-3976>

MALIAROV, Michal. MOBILNET.CZ. Apple iPhone 4 Napočtvrté a úspěšně? [online]. 2010 [cit. 2024-03-8]. Dostupné z: <https://mobilenet.cz/clanky/recenze-apple-iphone-4-napoctvrte-a-uspesne-5760>

SAMSUNG. Novinka Galaxy S24 Ultra [online]. 2024 [cit. 2024-03-5]. Dostupné z: <https://www.samsung.com/cz/smartphones/galaxy-s24-ultra/buy/>

ČTK. NOVINKY.CZ. Instagram existuje už deset let, používá jej 2,9 milionu Čechů [online]. 2020 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/internet-a-pc-software-instagram-existuje-uz-deset-let-pouziva-jej-29-milionu-cechu-40338251>

ČT24. OBRAZEM: Nejznámější selfie [online]. 2014 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/archiv/obrazem-nejznamejsi-selfie-335074>

WENDER, Jessie. THE NEW YORKER. Seeing Themselves: Photographers’ Self-Portraits [online]. 2014 [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: <https://www.newyorker.com/culture/photo-booth/seeing-themselves-photographers-self-portraits>

HRON, Michal. IDNES.CZ. Vznikla oscarová selfie spontánně? Samsung za ni vydal miliony [online]. 2014 [cit. 2024-03-22]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/mobil/tech-trendy/oscar-selfie.A140305_143923_mob_tech_hro

LYST. MEDIUM. The History of Knolling — Our Favorite Instagram Trend [online]. 2015 [cit. 2024-02-12]. Dostupné z: <https://medium.com/@Lyst/your-favorite-insta-aesthetic-has-an-unexpected-history-a929e078d4ea>

L'ORÉAL PARIS. YOUR SELFIE GAME IS ABOUT TO CHANGE—L'ORÉAL PARIS IS LAUNCHING VIRTUAL MAKEUP FILTERS [online]. 2020 [cit. 2024-02-06]. Dostupné z: <https://www.lorealparisusa.com/beauty-magazine/makeup/makeup-looks/virtual-makeup-filters>

BABBS, Verity. THE BS ART REPORT. Face Filters: A New Way to Consume Contemporary Art [online]. 2021 [cit. 2024-03-05]. Dostupné z: <https://www.thebsartreport.co.uk/features/face-filters-a-new-way-to-consume-contemporary-art>

SABO, Miro. VOGUE. Cindy Kutíková: Baví mě navrhovat face filtry, i když je sama nepoužívám [online]. 2021 [cit. 2024-04-2]. Dostupné z: <https://www.vogue.cz/clanek/vogue-daily/umeni/miro-sabo/cindy-kutikova-bavi-me-navrhovat-face-filtry-i-kdyz-je-sama-nepouzivam>

JANSOVÁ, Petra. AKTUÁLNĚ.CZ. Trendy k nám dorazí i s ročním zpožděním, říká Češka. Díky Instagramu pracovala pro Jamieho Olivera [online]. 2016 [cit. 2024-04-1]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/eliska-podzimkova-rozhovor-instagram-new-york/r~123e886cbeb011e59045002590604f2e/>

NPI. Výtvarná výchova a digitální technologie [online]. 2023 [cit. 2024-04-5]. Dostupné z: <https://revize.edu.cz/clanky/vytvarna-vychova-2-stupen>

ASOCIACE PROFESIONÁLNÍCH FOTOGRAFŮ. Osobnosti české fotografie: Kateřina Sýsová [online]. 2021 [cit. 2024-04-8]. Dostupné z: <https://www.asociacefotografu.com/cz/osobnosti-ceske-fotografie/458/katerina-sysova.html>

ZEMANOVÁ, Kateřina. ČT ART. FOTOGRAFOVÉ V HLEDÁČKU. ŠTĚPÁNKA STEIN: OBJEKTIVNÍ DOKUMENT NEEXISTUJE [online]. 2021 [cit. 2024-04-10]. Dostupné z:

<https://art.ceskatelevize.cz/inside/fotografave-v-hledacku-stepanka-stein-objektivni-dokument-neexistuje-kkKYG>

ADOBE. Výběr objektu nebo oblasti [online]. 2023 [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: <https://helpx.adobe.com/cz/photoshop/using/tool-techniques/object-selection-tool.html>

APPLE. Portrait mode now available on iPhone 7 Plus with iOS 10.1 [online]. 2016 [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: <https://www.apple.com/newsroom/2016/10/portrait-mode-now-available-on-iphone-7-plus-with-ios-101/>

POLICIE ČR. PREVENCE - Kyberšikana [online]. 2024 [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/prevence-kybersikana.aspx>

ROZHOVORY, PODCASTY A KONFERENCE:

Fujifilm X-Talk, David Gaberle + Josef Moucha [podcast]. 2022 [cit. 2024-01-6]. Dostupné z: <https://open.spotify.com/episode/5Wo5tiJsUu6UPsFLZcEHju?si=3a275ef8609c4ad9>

NPI. 03 / PaedDr. Markéta Pastorová, NPI, Výtvarná výchova [video záznam konference]. 2021 [cit. 2024-02-3]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=3cHvikorgIE&list=PL65zdLQIA7FoVdkKDydThO_vPQvheRPRT&index=5

DVTV. Jarcovjácová: Fotit za normalizace v gay klubu byl ráj. Jestli mi to na fotkách sluší je mi jedno [video rozhovor]. 2022 [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=e97uGXR6W0>

WORLD PRESS PHOTO FOUNDATION. Michael Wolf (2011 Photo Contest) [video rozhovor]. 2018 [cit. 2024-02-13]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=KbRQ7vpFts4>

TRHOŇ, Ondřej. ČT ART. Hráčská židle: Videoherní fotografie [life stream]. 2020 [cit. 2024-01-15]. Dostupné z: https://www.facebook.com/watch/live/?v=582694039244997&ref=watch_permalink

VANČÁT, Pavel. Michal Kalhous a nefotografie: Přednáška významného historika, kurátora a teoretika fotografie. [audio přednáška]. 2018. [cit. 2024-01-20]. Dostupné z: <https://soundcloud.com/platoostrava/pavel-vancat-michal-kalhous-a-nefotografie>

LEGISLATIVNÍ DOKUMENTY:

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Národní ústav pro vzdělávání [online], Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2017.pdf

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2023, Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-prozakladni-vzdelavani-rvp-zv>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 První digitální snímek, Russell A. Kirch, 1957

https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_photography

Obrázek 2 Nikon D1

<https://www.kenrockwell.com/nikon/d1.htm>

Obrázek 3 Miro Švolík: Rýchlo, 90. léta

<https://www.artlist.cz/miro-svolik-2660/>

Obrázek 4 Miro Švolík: Stopárky (Učebnica autoškoly) č. 4, 2008

<https://www.artlist.cz/miro-svolik-2660/>

Obrázek 5 John Knoll: Jennifer in Paradise, 1987

<https://www.theguardian.com/artanddesign/photography-blog/2014/jun/13/photoshop-first-image-jennifer-in-paradise-photography-artefact-knoll-dullaart>

Obrázek 6 John Knoll upravuje fotografii ve Photoshopu

<https://digitaltouch.co.uk/2019/09/24/what-was-the-first-photoshopped-image>

Obrázek 7 Veronika Bromová: Pohledy, 1996

<https://www.artlist.cz/dila/pohledy-4116/>

Obrázek 8 Manipulovaná obálka Nation Geographic, 1982

<https://www.nationalgeographic.com/magazine/article/editors-note-images-and-ethics>

Obrázek 9 Michal Kalhous: Bez názvu, 2006

https://www.gvuo.cz/zisky/kalhous-michal-bez-nazvu-2_ng12#&gid=1&pid=1

Obrázek 10 Ukázka z webu new-aesthetic.com: Pár byl pokutován kvůli shodě SPZ s nápisem na tričce

<https://new-aesthetic.tumblr.com/page/2>

Obrázek 11 Softwarový glitch rozpad webové stránky

vlastní zdroj

Obrázek 12 Hardwarový glitch

vlastní zdroj

Obrázek 13 Rosa Menkman: JPG from A Vernacular of File Formats, 2009–2010

<https://www.mutualart.com/Artwork/JPEG-from-A-Vernacular-of-File-Formats--/E04C0CC9A4711AA0B953A33E150746C1>

Obrázek 14 Richard Prince: New Portraits, 2015

<https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/richard-princes-instagrams>

Obrázek 15 Auto Google Street View s 360° fotoaparátem

<https://www.google.com/streetview/how-it-works/>

Obrázek 16 Yevgenia Watts: malby do projektu Virtual Paintouts

<https://www.yevgeniawatts.com/virtual-paintout>

Obrázek 17 Michael Wolf: A Series of Unfortunate Events, 2009–2010d

<https://www.lensculture.com/articles/michael-wolf-a-series-of-unfortunate-events>

Obrázek 18 Michael Wolf: A Series of Unfortunate Events, 2009–2010

<https://www.lensculture.com/articles/michael-wolf-a-series-of-unfortunate-events>

Obrázek 19 Fotografický mód ve hře Death Stranding

<https://interfacegame.com/screenshots/death-stranding-photo-mode/>

Obrázek 20 Fotografie pořízená ve hře Red Dead Redemption 2

<https://www.gaming.net/5-best-photo-modes-in-video-games-2022/>

Obrázek 21 Robert Overweg: Flying and Floating, 2005

<https://www.videogamesforthearts.com/articles/dv7vaquq43kas65uaun424e0hecvmz>

Obrázek 22 Jonas Bendiksen, ukázky z knihy Book of Vales

<https://www.magnumphotos.com/arts-culture/society-arts-culture/book-veles-jonas-bendiksen-hoodwinked-photography-industry/>

Obrázek 23 Anja Engelke: generovaná fotografie ze série inspirované slavnou fotografií Roberta Capy The Falling Soldiers, 2022

<https://anja-engelke.squarespace.com/the-falling-soldiers>

Obrázek 24 Michael Christopher Brown: kompletně generovaná dokumentární ilustrace ze života Kubánců 90 Miles, 2023

<https://michaelchristopherbrown.com/90miles>

Obrázek 25 Boris Eldagsen, The Electrician, 2023

<https://www.eldagsen.com/sony-world-photography-awards-2023/>

Obrázek 26 Philippe Kahn: První mobilní fotografie

<https://www.fullpower.com/news/2017/a-baby-girl-and-the-camera-phone-were-born-20-years-ago/>

Obrázek 27 Robert Cornelius: První fotografická selfie, 1839

<https://blogs.loc.gov/loc/2022/07/robert-cornelius-and-the-first-selfie/>

Obrázek 28 Selfie z předávání filmových cen Oscar, 2014

https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/selfie-oscar-ellen-degeneres-slavne-fotografie.A240229_121906_filmvideo_ts/foto/TS519c85_70RTR_F_2014_03_03_OSC1407_OSCARS_0.JPG

Obrázek 29 Parodované selfie Emmy Smetany, 2019

<https://refresher.cz/64806-Emma-Smetana-si-poridila-selfie-s-horicim-NotreDamem-Nyni-je-tercem-posmechu>

Obrázek 30 Flat-lay fotografie

<https://www.adobe.com/ca/creativecloud/photography/discover/flat-lay-photography.html>

Obrázek 31 Tom Sachs: Ten Bullets Zine, 2009

<https://knolling.org/what-is-knolling>

Obrázek 32 Screenshot profilu @pilotmadeleine, 2024

<https://www.instagram.com/pilotmadeleine/>

Obrázek 33 Ukázka nejoblíbenějších face filtrů, 2024

<https://www.perfectcorp.com/consumer/blog/selfie-editing/best-face-filter-apps>

Obrázek 34 Loreal Paris: Signature Faces, 2020

<https://www.lorealparis.com.ar/signature-faces>

Obrázek 35 Cindy Kutíková: Infinity Icon, 2020

https://www.instagram.com/p/B6lXClonHwW/?img_index=7

Obrázek 36 Ukázka instagramových filtrů

<https://www.cosmo.ph/entertainment/how-to-choose-the-best-instagram-filter>

Obrázek 37 Příklad fotografické challenge zpracované pro účastníky zájmového kroužku fotografie vlastní zdroj

Obrázek 38 Instagramová zeď Elišky Podzimkové

<https://www.instagram.com/eliskap/?hl=cs>

Obrázek 39 Kateřina Sýsová, Kuře na paprice ze série Kukbuk, 2020

<https://www.asociacefotografu.com/cz/osobnosti-ceske-fotografie/458/katerina-sysova.html>

Obrázek 40 Josef Moucha: Portland, Oregon, 2001

<https://www.artlist.cz/josef-moucha-6888/>

Obrázek 41 Štěpánka Stein a Salim Issa: Changing faces, 2006

<https://art.ceskatelevize.cz/inside/fotografave-v-hledacku-stepanka-stein-objektivni-dokument-neexistuje-kkKYG>

Obrázek 42 Kryštof Kintera, asambláž z výstavy Nervous Trees, Galerie Rudolfinum, 2017

vlastní zdroj

Obrázek 43 Příklady zadání úpravy fotografií v rámci hodin informatiky: narovnání linií, vymazání kabelu, regionální desaturace

http://www.jardaz.cz/articles.php?article_id=34

Obrázek 44 Nástroj Výběr objektu v Adobe Photoshop

<https://helpx.adobe.com/photoshop/using/tool-techniques/object-selection-tool.html>

Obrázek 45 Funkce Portrait Mode v iPhone

<https://www.buzzfeednews.com/article/johnpaczkowski/iphone-portrait-lighting>

Obrázek 46 Vhled do výstavy Skrže sebe vidím tebe, Humpolec, 2022

<https://twitter.com/8smicka>

Obrázek 47 Tom Sachs: Volkswagen Golf Knolled

<http://bretthard.in/posts/always-be-knolling>

Obrázek 48 Studentské práce: flat lay fotografie

vlastní zdroj

Obrázek 49 Pohlednice – Domažlice budoucnosti

<https://www.domazlicky-dejepis.cz/fotoalbum/mistopis/mesta-a-mestyse/domazlice/ruzne/domazlice-v-budoucnosti.html>

Obrázek 50 Studentské práce: Domažlice budoucnosti

vlastní zdroj

Obrázek 51 Studentská skupinová tvorba: Obálka časopisu

vlastní zdroj

Obrázek 52 Studentská skupinová tvorba: Obálka časopisu_2

vlastní zdroj

Obrázek 53 Studentská práce: Face filter

vlastní zdroj

Obrázek 54 Ukázky studentských prací, 2020–2024

vlastní zdroj

Obrázek 55 Fotografická reprodukce deníku

vlastní zdroj